

**Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci**

**Katedra žurnalistiky**

## **AKTUALIZAČNÍ PROSTŘEDKY V DENÍKU MLADÁ FRONTA DNES**

Foregrounding devices in the newspaper Mladá fronta DNES

*Bakalářská diplomová práce*

**Tereza Valentová**

Vedoucí práce: Mgr. Viktor JÍLEK, Ph.D.

Olomouc 2014

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

Bakalářská diplomová práce obsahuje 107 630 znaků.

V Olomouci dne .....

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Viktoru Jílkovi, Ph.D., za odborné vedení práce, za cenné rady a připomínky a také za čas, který mi věnoval.

## **Abstrakt**

Tato bakalářská práce se zabývá aktualizací prostředky v morfologické, lexikální a syntaktické rovině a jejich výskytem v deníku Mladá fronta DNES. V teoretické části jsou pod prizmatem příznakovosti sestaveny taxonomie prostředků s aktualizacím potenciálem. V praktické části jsou tyto taxonomie aplikovány při morfologické, lexikální a syntaktické analýze zpravodajských textů. Cílem práce je zjistit, které aktualizací prostředky se v Mladé frontě DNES vyskytují a stanovit jejich četnost.

## **Klíčová slova**

aktualizace, zpravodajství, příznakovost, morfologie, lexikologie, syntax, Mladá fronta DNES

# **Abstract**

This bachelor thesis deals with foregrounding devices in morphology, lexicology and syntax and with their occurrence in the newspaper Mladá fronta DNES. In the theoretical part are through the prism of markedness compiled taxonomies of devices with foregrounding potential. In the practical part the taxonomies are applied at morphological, lexical and syntax analysis of reporting articles. The aim of this thesis is to find out which foregrounding devices are used in Mladá fronta DNES and to determine their frequency.

## **Key words**

foregrounding, reporting, markedness, morphology, lexicology, syntax, Mladá fronta DNES

# Obsah

|                                                                                  |    |
|----------------------------------------------------------------------------------|----|
| Úvod .....                                                                       | 7  |
| 1. Zpravodajství .....                                                           | 9  |
| 2. Vymezení pojmů aktualizace, dynamizace a aktivizace .....                     | 12 |
| 3. Morfologická rovina .....                                                     | 15 |
| 3.1. Formální morfologie.....                                                    | 15 |
| 3.1.1. Tvarotvorné formanty .....                                                | 16 |
| 3.1.2. Slovotvorné formanty .....                                                | 21 |
| 3.1.3. Varianty prostředků vyjadřujících mluvnické kategorie.....                | 23 |
| 3.2. Sémantická morfologie.....                                                  | 25 |
| 3.2.1. Partikule .....                                                           | 25 |
| 3.2.2. Interjekce.....                                                           | 26 |
| 3.3. Dílčí závěr.....                                                            | 26 |
| 4. Lexikální rovina .....                                                        | 28 |
| 4.1. Vrstva slov podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka ..... | 29 |
| 4.1.1. Rozdíly geografické .....                                                 | 29 |
| 4.1.2. Rozdíly sociální .....                                                    | 32 |
| 4.2. Vrstvy slov podle slohových příznaků .....                                  | 34 |
| 4.2.1. Slova hovorová .....                                                      | 35 |
| 4.2.2. Slova knižní .....                                                        | 36 |
| 4.2.3. Poetismy.....                                                             | 36 |
| 4.2.4. Publicismy.....                                                           | 37 |
| 4.3. Vrstvy slov podle časových příznaků .....                                   | 38 |
| 4.3.1. Slova zastaralá.....                                                      | 40 |
| 4.3.2. Slova nová, neologismy .....                                              | 41 |
| 4.4. Vrstva slov expresivních .....                                              | 42 |
| 4.4.1. Expresivita inherentní .....                                              | 43 |

|                                                                    |    |
|--------------------------------------------------------------------|----|
| 4.4.2. Expresivita adherentní.....                                 | 44 |
| 4.4.3. Expresivita kontextová.....                                 | 45 |
| 4.5. Vrstva slov cizích .....                                      | 45 |
| 4.5.1. Slova citátová.....                                         | 46 |
| 4.6. Obrazná pojmenování.....                                      | 47 |
| 4.6.1. Metafora.....                                               | 48 |
| 4.6.1.2. Přirovnání.....                                           | 49 |
| 4.6.2. Metonymie .....                                             | 50 |
| 4.6.2.1. Synekdocha .....                                          | 51 |
| 4.7. Pojmenování frazeologická a idiomatická.....                  | 52 |
| 4.7.1. Nevětné frazeologismy .....                                 | 52 |
| 4.7.2. Přechodový typ mezi nevětnými a větnými frazeologismy ..... | 53 |
| 4.7.3. Větné frazeologismy .....                                   | 54 |
| 4.7.4. Idiomy .....                                                | 55 |
| 4.8. Dílčí závěr.....                                              | 55 |
| 5. Syntaktická rovina .....                                        | 57 |
| 5.1. Výpovědní modifikace .....                                    | 57 |
| 5.1.1 Parcelace a předsouvání .....                                | 57 |
| 5.1.1.1 Samostatný větný člen .....                                | 58 |
| 5.1.1.2 Osamostatněný větný člen .....                             | 58 |
| 5.1.2 Partikulizace.....                                           | 59 |
| 5.1.3 Opakování výrazů .....                                       | 59 |
| 5.2. Specifické postupy aktuálního členění .....                   | 60 |
| 5.2.1 Subjektivní slovosled .....                                  | 61 |
| 5.3. Syntaktické figury.....                                       | 62 |
| 5.3.1 Asyndeton .....                                              | 62 |
| 5.3.2 Polysyndeton.....                                            | 62 |

|                                                             |    |
|-------------------------------------------------------------|----|
| 5.3.3 Parenteze .....                                       | 63 |
| 5.4. Řečnické figury.....                                   | 64 |
| 5.4.1 Řečnická otázka .....                                 | 64 |
| 5.4.2 Řečnická odpověď .....                                | 65 |
| 5.4.3 Apostrofa.....                                        | 65 |
| 5.4.4 Apoziopse .....                                       | 66 |
| 5.5. Typy vět z hlediska příznakovosti .....                | 66 |
| 5.5.1 Věty tázací.....                                      | 67 |
| 5.5.2 Věty žádací.....                                      | 67 |
| 5.5.3 Věty zvolací .....                                    | 68 |
| 5.5.4 Polovětné konstrukce přístavkové .....                | 68 |
| 5.6. Syntaktické vazby knižního rázu .....                  | 69 |
| 5.6.1 Zastaralé genitivní vazby .....                       | 69 |
| 5.6.2 Polovětné konstrukce přechodníkové .....              | 69 |
| 5.7. Členská sounáležitost přívlastku .....                 | 70 |
| 5.8. Dílčí závěr.....                                       | 70 |
| 6. Celkový a průměrný výskyt aktualizačních prostředků..... | 71 |
| 6.1. Morfologická rovina .....                              | 71 |
| 6.2. Lexikální rovina.....                                  | 72 |
| 6.3. Syntaktická rovina .....                               | 74 |
| Závěr.....                                                  | 76 |
| Seznam zkratk.....                                          | 78 |
| Seznam zdrojů a literatury.....                             | 79 |
| Seznam tabulek .....                                        | 83 |



# Úvod

V době nových médií vzrůstá tlak na obsah mediálních sdělení a jejich produktory. Zejména tlak času a prostoru nutí média produkovat zprávy v co nejrychlejším čase při zachování nejvyšší možné kvality. Rychlost a podoba sdělení představují rozhodující faktor v získání a udržení si čtenáře.<sup>1</sup> Ti mají možnost získávat informace z obrovské škály tiskovin, rozhlasových a televizních stanic a během posledního desetiletí i na internetu. Udržet si čtenáře proto znamená jedinou možnost, jak přežít na konkurenčním trhu.

Časový tlak nutí novináře být na místě události jako první, její průběh zpracovat v co nejkratší době a výsledné sdělení distribuovat recipientům dříve než konkurenční média. Zároveň je třeba přizpůsobit obsah stanovenému počtu znaků. Tyto dva faktory vedou k tomu, že novinář opakovaně využívá některých konstrukcí, které se tak ustalují a dochází k procesu automatizace.<sup>2</sup>

Automatizace se projevuje ve výběru konkrétního lexika, v syntaktických konstrukcích i ve způsobu výstavby textu. Automatizaci v publicistickém stylu nepovažujeme za výlučně negativní důsledek tlaku času a prostoru na novináře, neboť přispívá k lepšímu porozumění textu a k jeho správné interpretaci.<sup>3</sup>

Důsledné dodržování automatizovaných schémat však může vést k tomu, že text sice bude pro čtenáře srozumitelný, ale ne přitažlivý. Jak bylo napsáno výše, nejen rychlost zveřejnění informace, nýbrž i podoba ovlivňují, kterému mediálnímu sdělení dá recipient přednost. Novináři proto záměrně schémata porušují a text aktualizují (dynamizují, aktivizují) používáním prostředků s aktualizacím (dynamizujícím, aktivizujícím) potenciálem, jež jsou překvapivější, osobitější a působivější než automatizované prostředky a více rozehrávají obrazotvornost adresáta.<sup>4</sup> Tyto prostředky se objevují ve všech rovinách jazyka.

V naší bakalářské práci se zaměříme na aktualizací prostředky vyskytující se ve všeobecném zpravodajství celostátní části deníku Mladá fronta DNES. Dané periodikum bylo zvoleno z toho důvodu, že jde dlouhodobě o jeden z nejčtenějších deníků na území České republiky. Jako vzorek pro analýzu nám poslouží všechny texty ze září 2014.

---

<sup>1</sup> Bartošek, *Tlak profese – specifický faktor ovlivňující jazyk žurnalistiky* [online]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7673>

<sup>2</sup> Bartošek, *Tlak profese – specifický faktor ovlivňující jazyk žurnalistiky* [online]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7673>

<sup>3</sup> Šrpová 1998, s. 19.

<sup>4</sup> Bečka 1992, s. 42.

Problematiku aktualizačních prostředků budeme řešit na úrovni vnitřní lingvistiky, tj. v morfologické, lexikální a syntaktické rovině jazyka. Aktualizačními prostředky fonetické roviny se vzhledem k typu analyzovaného média nebudeme zabývat.

Pojetí aktualizace, aktivizace a dynamizace se u českých lingvistů odlišuje, proto je prvním cílem práce stanovit pomocí kompilace z odborné literatury taxonomii aktualizačních jazykových prostředků v morfologické, lexikální a syntaktické rovině. Druhým cílem práce je zjistit, které aktualizační prostředky jednotlivých rovin se ve vzorku vyskytují, stanovit jejich četnost a výsledky následně interpretovat.

V první kapitole vymezíme na základě definice publicistického funkčního stylu oblast zpravodajství jako jednu z jeho dílčích částí. Dále charakterizujeme jazyk zpravodajství. Toto vymezení je pro naši práci nezbytné, neboť prostředky porušující stylovou normu zpravodajství disponují aktualizačním potenciálem.<sup>5</sup>

V následující kapitole budou představena různá chápání pojmů aktualizace, dynamizace a aktivizace u českých lingvistů. Kompilací určíme shody a rozdíly v těchto pojetích a na jejich základě stanovíme chápání daných pojmů v naší práci.

Obdobně budeme postupovat v dalších kapitolách při vytváření taxonomií jazykových prostředků s aktualizačním potenciálem v morfologické, lexikální a syntaktické rovině. Rešerší v odborné literatuře a kompilací nalezených informací stanovíme nejprve taxonomii morfologických prostředků s aktualizačním potenciálem. Tato taxonomie bude následně aplikována při morfologické analýze vybraného vzorku textů z deníku Mladá fronta DNES. Získaná data budeme kvantifikovat a interpretovat v dílčím závěru. Zároveň ke každému jednotlivému prostředku připojíme tři příklady získané z analyzovaného vzorku spolu s údaji o straně a datu vydání. Pokud se ve vzorku nebude prostředek s aktualizačním potenciálem vyskytovat, doplníme příklady z odborné literatury. Stejným způsobem budeme postupovat v dalších kapitolách věnujících se aktualizačním prostředkům lexikální a syntaktické roviny.

V poslední kapitole budou souhrnně představeny výsledky morfologické, lexikální a syntaktické analýzy. Formou tabulek přehledně zaznamenáme celkové a průměrné výskyty jednotlivých aktualizačních prostředků.

V závěru práce budou všechny poznatky získané z dílčích závěrů shrnuty a interpretovány.

---

<sup>5</sup> Chloupek 1991, s. 18.

# 1. Zpravodajství

Pro naši práci je nezbytné vymezit oblast zpravodajství a charakterizovat jazykové prostředky v ní používané, neboť analýza aktualizačních prostředků bude prováděna na textech všeobecného zpravodajství celostátní části deníku Mladá fronta DNES.

Zpravodajství spolu s publicistikou v užším slova smyslu<sup>6</sup> a beletrizující oblastí<sup>7</sup> patří mezi dílčí oblasti publicistického funkčního stylu. Publicistickou a beletrizující oblastí se vzhledem k tématu práce nebudeme blíže zabývat.

Publicistický styl řadíme mezi primární funkční styly.<sup>8</sup> Pouze J. V. Bečka mu přiřazuje status pragmatického stylu, neboť se svými funkcemi (informativní, výchovnou, formativní) zaměřuje na organizaci a potřeby života ve společnosti a do značné míry ovlivňuje chování obyvatel.<sup>9</sup>

Podle autorského kolektivu M. Čechové publicistický funkční styl „představuje zobecněné a nadřazené označení pro stylové ztvárnění všech žurnalistických textů (verbálních komunikátů), které vedle své funkce informativní (zpravovací, sdělné, komunikační) plní ještě funkci persvazivní, působící, ovlivňovací.“<sup>10</sup> Jílek upozorňuje, že do publicistického stylu patří kromě textů produkovaných erudovanými specialisty (novináři, žurnalisté, publicisté) i sdělení vytvářená např. státními orgány, politiky, stranami, sdruženími, podniky či občany. Tato sdělení mají za cíl informovat prostřednictvím masových médií širokou veřejnost o společenském dění (funkce informativní), přesvědčovat, ovlivňovat (funkce persvazivní), získávat či bavit (funkce získávací a zábavní).<sup>11</sup>

Začleněním textů produkovaných jinými subjekty než lidmi ze žurnalistické praxe do publicistického funkčního stylu mizí problém s terminologickou nejednotností pojmů publicistický styl, žurnalistický styl (žurnalistika) a publicistika.<sup>12</sup> Publicistický styl představuje hyperonymum k žurnalistickému stylu, do něhož řadíme sdělení žurnalistů

---

<sup>6</sup> Bečka nepoužívá termín publicistika v užším slova smyslu, nýbrž hovoří o publicistických úvahách – viz Bečka 1992, s. 342-345.

<sup>7</sup> Jílek navrhuje označení oblast syžetová – viz Jílek 2009, s. 53.

<sup>8</sup> Minářová 1996, s. 60., Čechová a kol. 2003, s. 39., Chloupek 1991, s. 40.

<sup>9</sup> Bečka 1992, s. 33.

<sup>10</sup> Čechová a kol. 2008, s. 244-245.

<sup>11</sup> Jílek 2009, s. 52.

<sup>12</sup> Bečka řadí pod pojem žurnalistika pouze tiskoviny, které spolu s rozhlasovou a televizní publicistikou patří do publicistického stylu – viz Bečka 1992, s. 33. Čechová a kol. chápe žurnalistiku jako nadřazený pojem zpravodajství a publicistice. Publicistika se tedy vymezuje jako součást žurnalistiky s funkcí přesvědčovací, hodnotící a získávací – viz Čechová a kol. 2008, s. 244. Mistrík pokládá žurnalistický styl za synonymum k publicistickému stylu, ačkoli upozorňuje na budoucí potřebu diferenciaci, neboť publicistika má už širší význam než žurnalistika – viz Mistrík 1985, s. 459.

zveřejněná prostřednictvím masových médií. Jednoslovné označení publicistika je vhodné používat jako neterminologické označení dílčí stylové oblasti publicistické.<sup>13</sup>

„Základem žurnalistiky vždy bylo, je a bude zpravodajství. Jeho posláním je informovat o aktuálních událostech,“<sup>14</sup> píše Jaroslav Bartošek. Mimo aktuální události zprostředkovává zpravodajství informace odrážející myšlenkovou pluralitu veřejnosti a slouží tak čtenářům k utváření jejich vlastních názorů. Z toho důvodu by mělo být zpravodajství objektivní<sup>15</sup>, přesné, vyvážené, nestranné, aktuální, jasné, srozumitelné a nemělo by obsahovat novinářův názor.<sup>16</sup>

Stylové normy uvnitř publicistického stylu nejsou jednotné, nýbrž jsou vnitřně diferenciované. Jiné normy jsou závazné pro oblast zpravodajství, jiné zase pro oblast publicistiky v užším slova smyslu a oblast beletrizující.<sup>17</sup> Ve srovnání s nimi vykazuje zpravodajství vysokou míru normovanosti.<sup>18</sup>

V úvodu bylo popsáno, že důsledkem tlaku času a prostoru na novináře dochází k opakování některých konstrukcí či přímo výrazových prostředků, které se tak ustalují a dochází k procesu automatizace, schematizace. V jazyce se automatizace projevuje ekonomizací, zužováním slovní zásoby a užíváním publicismů, ustálených spojení, termínů a internacionalismů z oblasti politiky, ekonomie apod.<sup>19</sup>

Zpravodajství vyžaduje používání spisovného jazyka a vyloučení implicitní subjektivity. Prostředky všech rovin jazyka by měly být neutrální, zejména neexpresivní a neobrazné.<sup>20</sup> Pro zpravodajství je příznačná nociónalita výrazových prostředků, více než užitý jazykový materiál upoutává novost a překvapivost tématu.<sup>21</sup> Novináři by se tak měli vyvarovat používání málo frekventovaných výrazů, aktuálních metafor, frazeologismů, neologismů, archaismů a historismů, dialektismů, slangismů apod.<sup>22</sup>

Z hlediska syntaxe by mělo být zpravodajské sdělení složeno z kratších větných celků, jeho struktura by měla být lineární a uvolněná. Jednoduchá syntax umožňuje rychlé a jednoznačné porozumění textu, čímž dochází k naplnění jednoho ze základních atributů

---

<sup>13</sup> Jílek 2009, s. 52.

<sup>14</sup> Bartošek 2002, s. 50.

<sup>15</sup> Zpravodajství nemůže být nikdy zcela objektivní a neutrální, protože není v lidských silách zbavit se jisté tendenčnosti a zaujetí a už samotný proces výběru informací novinářem je neobjektivní. Produktor zpravodajských sdělení by se měl snažit o maximální možnou objektivitu, tzn. záměrně nezakreslovat realitu a dát stejný prostor všem zainteresovaným osobám, výkladům či názorům – viz Osvaldová a kol. 2011, s. 12-13.

<sup>16</sup> Osvaldová a kol. 2007, s. 241.

<sup>17</sup> Minářová 1996, s. 65.

<sup>18</sup> Jílek 2009, s. 56.

<sup>19</sup> Jílek 2009, s. 57.

<sup>20</sup> Jílek 2009, s. 60.

<sup>21</sup> Čechová a kol. 2008, s. 263.

<sup>22</sup> Jílek 2009, s. 59.

zpravodajství.<sup>23</sup> Dalším charakteristickým rysem syntaxe zpravodajského stylu je přítomnost polovětných konstrukcí a celková převaha jmenného vyjadřování.<sup>24</sup>

Volba slov a syntaktických konstrukcí může do určité míry ovlivnit čtenářův pohled na představovanou událost. Například u zpráv pojednávajících o smrtelných katastrofách může žargon zpravodajské žurnalistiky přispět k tomu, že se ze situací způsobujících husí kůži stane rutina, a tím dojde k zlehčení.<sup>25</sup> To je spolu se ztrátněním a ozvláštňením sdělení další důvod, proč novináři záměrně porušují automatizovaná zpravodajská schémata.

Napětí mezi uplatňováním automatizovaných a aktualizovaných konkurentů lze shrnout výrokem Ernesta Hemingwaye, který během své novinářské kariéry prohlásil: „Je zapotřebí psát krátké věty a odpustit si zdočnost. Ideálem je kostra, ale musí mít puls.“<sup>26</sup> Pulsem zpravodajských sdělení jsou právě aktualizací prostředky, jež automatizovaným zpravodajským schématům „dodávají život“.

---

<sup>23</sup> Bartošek 1997, s. 49.

<sup>24</sup> Čechová a kol. 2008, s. 264.

<sup>25</sup> Russ-Mohl 2005, s. 73.

<sup>26</sup> Russ-Mohl 2005, s. 77.

## 2. Vymezení pojmů aktualizace, dynamizace a aktivizace

Aktualizace je jednou z jazykových tendencí. Opozitní tendencí k aktualizaci je automatizační tendence jazyka.

Obě tyto tendence se mohou prolínat, přecházet jedna v druhou. Děje se tomu tak např. v lexikální stylové vrstvě publicistické. Publicismy vznikají ve snaze zaujmout čtenáře nebo popsat situaci novým, neotřelým pojmenováním, mají tedy funkci aktualizací. Při nadměrném užívání získávají charakter klišé, aktualizací funkce zaniká a z aktualizacích prostředků se stávají automatizované prostředky.<sup>27</sup> Tento proces nazýváme schematizací.<sup>28</sup>

Naproti tomu automatizovaný obrat se může zasazením do nové, neobvyklé souvislosti nebo na nečekané místo aktualizovat.<sup>29</sup>

V kontextu české lingvistiky formuluje tyto jazykové opozitní tendence poprvé Bohuslav Havránek v rámci své stati *Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura*. Podle něj „automatisací rozumíme takové užívání jazykových prostředků, a to buď izolovaných anebo vzájemně spojovaných, jaké je obvyklé pro určitý úkol vyjádření, totiž takové, že výraz sám nebudí pozornost, vyjádření po stránce formy jazykové se děje a je přijímáno jako konvenční a chce být „srozumitelné“ již jako součást jazykového systému a nikoliv teprve doplněním v konkrétním jazykovém projevu ze situace a souvislosti.“<sup>30</sup>

„Aktualisací naopak rozumíme užití jazykových prostředků takovým způsobem, že samo budí pozornost a je přijímáno jako neobvyklé, jako zbavené automatisace, disautomatisované, na př. živá básnická metafora (na rozdíl od lexikalisované, která je automatisována).“<sup>31</sup>

Vymezení aktualizací jazykové tendence se u následujících generací lingvistů liší šíří pojetí obsahu aktualizace a stylovým omezením. Kritérium omezenosti výskytu aktualizací na určité funkční styly není pro naši práci směrodatné, rozhodující pro přijetí či odmítnutí jednotlivých přístupů je širší chápání pojmu.

Aktualizace v užším pojetí není vázána na konkrétní kontext a situaci, ale je založena na aktuálním, nepravidelném či nezvyklém užití jazyka.<sup>32</sup> Zahrnuje nové, nekonvenční, nezvyklé či osobité výrazové prostředky, jako jsou neologismy, okazionalismy či nepřímá

---

<sup>27</sup> Jílek 2005, s. 18-20.

<sup>28</sup> Schematizaci spolu s termíny modelovost a standardizovanost chápeme jako synonyma automatizace – viz Jílek 2009, s. 56.

<sup>29</sup> Bečka 1992, s. 43.

<sup>30</sup> Havránek 1932, s. 52n.

<sup>31</sup> Havránek 1932, s. 53.

<sup>32</sup> Srpová 1998, s. 18.

nominace.<sup>33</sup> Kolektiv autorů *Příruční mluvnice češtiny* v čele s Petrem Karlíkem hovoří o tzv. výrazové aktualizaci, která „vznikla záměrnou odchylkou od standardního vyjadřování. Autor jí sleduje nějaký zvláštní cíl, přídatný k obsahové stránce komunikace.“<sup>34</sup> Tímto cílem je v oblasti publicistiky získání a udržení čtenáře.

V druhém, širším pojetí jde o tzv. stylovou aktualizaci (zahrnuje i aktualizaci výrazovou). S tímto termínem přichází Jan Chloupek. Podle něj mohou aktualizaci podléhat i prostředky, které v určitých textech považujeme za automatizované.<sup>35</sup> Marie Čechová formuluje problematiku aktualizace následně: „Za neutrální (nepříznakový) se pokládá lexém spisovný, frekventovaný, stylově a dobově nezabarvený a neexpresivní. Takové lexémy mají v textech univerzální využití. Ostatní lexémy – lexémy s příznakem – jsou příznakové, a to na základě příslušnosti k jednotlivým útvarům či poloútvaram národního jazyka, expresivity, spojení s některým typem stylů apod. [...]. Jejich využití v textech je limitováno, mohou patřit do stylové vrstvy určitých typů textu [...] a v nich je pak jejich užití automatizované, nebo mohou být zapojeny v nových souvislostech a stanou se prostředkem aktualizace.“<sup>36</sup>

V naší práci se přikloníme k širšímu pojetí aktualizace, konkrétně budeme následovat přístup J. Chloupeka a M. Čechové.<sup>37</sup> Za aktualizací prostředky tak budeme považovat kromě nově vzniklých výrazových prostředků<sup>38</sup> i prostředky užití neobvykle, v neshodě se zvyklostmi a normou textu, příznakově.<sup>39</sup>

Po vymezení chápání aktualizace je třeba stanovit, zda budeme dynamizaci a aktivizaci pokládat za synonyma k aktualizaci.

Podle J. V. Bečky mají výrazy různou míru dějovosti. Největší míru dějovosti mají slovesa vyjadřující skutečný děj a substantiva, adjektiva a adverbia od nich odvozená. Dynamiku sdělení zesiluje používání parataxe místo hypotaxe, řazení krátkých vět za sebou, dialogy, metafory, rčení, personifikace, neslovesné věty apod.<sup>40</sup> Z tohoto výčtu vyplývá, že dynamizace se v užití určitých prostředků prolíná s aktualizací, ale nelze je považovat za synonyma. Jelikož tématem naší práce není zjišťování četnosti dějových sloves, slov od nich odvozených a ostatních dynamických výrazů, nebudeme taxonomii aktualizací prostředků rozšiřovat o prostředky s dynamizujícím potenciálem. Pokud některý z prostředků

---

<sup>33</sup> Srpová 1998, s. 17.

<sup>34</sup> Karlík a kol. 2012, s. 769.

<sup>35</sup> Chloupek 1991, s. 206.

<sup>36</sup> Čechová a kol. 2003, s. 139.

<sup>37</sup> Kromě zmíněných lingvistů lze širší pojetí aktualizace najít v pracích J. V. Bečky, A. Jedličky či E. Minářové

<sup>38</sup> Chloupek 1991, s. 206.

<sup>39</sup> Chloupek 1991, s. 18.

<sup>40</sup> Bečka 1992, s. 224-229.

s aktualizacním potenciálem má zároveň potenciál dynamizovat sdělení, bude na tuto skutečnost upozorněno v poznámce.

Na aktivizaci je možno pohlížet dvěma způsoby. Chloupek a Čechová uplatňují daný termín jako synonymum pro aktualizaci. Jílek považuje aktivizaci ve smyslu upoutání (aktivizování) pozornosti příjemce za jeden z důvodů cílevědomého porušování automatizovaných schémat aktualizacemi.<sup>41</sup> Jelikož v otázce chápání aktualizace následujeme Chloupka a Čechovou, přidržíme se jejich přístupu i nyní a aktivizaci prohlásíme za synonymní výraz k aktualizaci. Pro lepší přehlednost však nebudeme tohoto výrazu užívat.

---

<sup>41</sup> Jílek 2009, s. 82.



### 3. Morfologická rovina

Erbovním tématem této kapitoly je stanovení taxonomie morfologických prostředků s aktualizacním potenciálem. Vycházet budeme z přístupu *Mluvnice češtiny*, která dělí morfologii na sémantickou (funkční) a formální. Tohoto základního rozčlenění se přidržíme i my a kromě stavby slova si budeme všimnout i jeho funkce v komunikačním procesu.

Jelikož žádný z českých lingvistů doposud neposkytl komplexní přehled aktualizacních prostředků, sestavíme taxonomie jednotlivých jazykových rovin pod prizmatem příznakovosti. (V předchozí kapitole jsme uvedli, že aktualizacním potenciálem disponují mimo jiné prostředky užívané v neshodě s normou textu, příznakově). Ač je tradičně příznakovost zmiňována v souvislosti s oblastmi fonologie<sup>42</sup> a lexikologie,<sup>43</sup> aplikujeme ji nyní na i na morfologickou<sup>44</sup> a syntaktickou rovinu. Východiskem nám bude definice, podle níž je příznak „rozlišující (zvláště funkční či sémantický) rys jednotky nebo jazykové kategorie (v kontrastu k jiné, jiným), často aditivní povahy, vytvářející z ní obvykle variantu.“<sup>45</sup>

Podle Bartoška je charakteristickým rysem českého tvarosloví v posledních dvou desetiletích rozkolísanost. V žurnalistice jako na poli jazykových výbojů jsou patrné protichůdné vývojové tendence: navrácení archaických tvarů a naproti tomu silný inovační směr. „Archaizující tendence vyplývají např. z pocitu ohrožení kvality (úrovně) spisovné češtiny a z dynamického rozvoje nových společenských vrstev, které z prestižních důvodů usilují o konzervativnější způsoby jednání, chování, odívání i řeči; obrát k minulosti je i reakcí na současnou obecnější devastaci kultury vyjadřování na veřejnosti.“<sup>46</sup> V médiích je užívání archaických tvarů projevem módy a reakcí na stereotypnost, modelovost.<sup>47</sup>

#### 3.1. Formální morfologie

V rámci formální morfologie se zaměříme na tvarotvorné a slovotvorné formanty s aktualizacním potenciálem. U tvarotvorných formantů můžeme uvažovat o aktualizacním

---

<sup>42</sup> Ve fonologii zkoumá příznakovost tzv. teorie distinktivních rysů

<sup>43</sup> Repertoár příznakových prostředků lexikální roviny je velice různorodý a je mu věnována pozornost jak ve specializovaných pracích, tak například ve slovnících - viz Křístek, *Pojetí stylové příznakovosti v současné české stylistice* [online]. Dostupné z: [www.phil.muni.cz/linguistica/art/kristek/kri-003.pdf](http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/kristek/kri-003.pdf)

<sup>44</sup> Zde máme na mysli především funkční morfologii, příznakovosti v oblasti formální morfologie se věnoval např. M. Dokulil

<sup>45</sup> Čermák 2011, s. 313.

<sup>46</sup> Bartošek 1997, s. 52.

<sup>47</sup> Bartošek 1997, s. 52.

potenciálu u morfů, jež mají vedle neutrální podoby i podobu dubletní. Dubletní tvary se pohybují na pomyslné přímce knižní – neutrální – hovorové X nespisovné.<sup>48</sup> Neutrální, nepříznačková dubleta je univerzální, zatímco příznačková je při využití v neaktualizované podobě omezena jen na některé typy komunikace.<sup>49</sup>

V případě slovtvorných formantů budeme považovat za prostředek aktualizace morfy s expresivním potenciálem.

Pozornost budeme věnovat i neshodám mluvnických kategorií, které mají uplatnění jako prostředky expresivní.

### **3.1.1. Tvarotvorné formanty**

Morfologická stavba jazyka je sice značně stabilní, ale má dynamický charakter. Na vývoj současného tvarosloví má vliv morfologická norma jazyka běžně mluveného, jehož tvarový systém je pravidelnější a jednodušší.<sup>50</sup> Starší tvary ztrácí příznak neutrálnosti a ustupují do stylové vrstvy knižní. Mladší tvary naopak ztrácejí příznak hovorovosti a stávají se neutrálními.<sup>51</sup>

Tvarotvorné formanty v naší práci rozčleníme podle typu příznaku na knižní, hovorové a nespisovné. Tyto subsystemy (s výjimkou nespisovných koncovek) dále rozdělíme podle slovních druhů.

#### **3.1.1.1. Knižní tvarotvorné formanty**

##### **3.1.1.1.1. Substantiva**

V případě dubletních koncovek -i, -ové v nominativu plurálu maskulin typu pán a muž má koncovka -ové příznak knižnosti. Za knižní dále považujeme celé plurálové paradigma koncovek slov typu host (skloňováno dle vzoru kost) a původní tvary n-kmenů středního rodu (např. rámě, břímě).<sup>52</sup>

#### **Příklady:**

---

<sup>48</sup> Krčmová 2004, s. 117.

<sup>49</sup> Krčmová 2004, s. 115.

<sup>50</sup> Veselková a kol. 1986, s. 266.

<sup>51</sup> Hubáček 1987, s. 125.

<sup>52</sup> Chloupek 1991, s. 106-108.

26. září, str. 4, Mord a čtyři **pánové** v oblecích

Ve zvoleném vzorku zpravodajských textů jsme zaznamenali pouze jeden výskyt knižní substantivní koncovky.

### 3.1.1.1.2. Adjektiva

U adjektiv označujeme za příznakovou formu jejich jmenný tvar. Knižní ráz mají i ustálená spojení obsahující jmenné adjektivum (např. bylo by záhodno).<sup>53</sup>

#### Příklady:

19. září, str. 1, Ostrovní kocovina. Nic už nebude jako dřív

„**Oděn** do modrého trička s nápisem „Yes“ a skotského kiltu prozrazuje, jak volil.“

23. září, str. 1, **Nevinen**. Kreuziger byl v Česku očištěn

25. září, str. 1, UFO, Vlastovky z údolí... samé staré tváře ODS

„Sám jsem **zvědav**, jak staré tváře ODS kandidující v novém balení dopadnou.“

Celkový počet jmenných tvarů přídavných jmen ve vzorku byl 226. Poměrně vysoké číslo je dáno tím, že mnohá ze zaznamenaných jmenných adjektiv jsou svým původem participia. Při analýze jsme nezapočítávali adjektivum rád, které je specifické tím, že se objevuje pouze ve jmenném zakončení, tudíž u něj nelze uvažovat o protikladu příznakového a nepříznakového tvaru.<sup>54</sup>

### 3.1.1.1.3. Pronomina

Jako knižní hodnotíme zájmena týž a jenž. Knižním je dále tvar mne v paradigmatu zájmena já.<sup>55</sup>

---

<sup>53</sup> Hubáček 1987, s. 127.

<sup>54</sup> Bečka, *Přídavní jméno jmenné v nové češtině* [online]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3893>

<sup>55</sup> Chloupek 1991, s. 114-117.

### Příklady:

1. září, str. 2, Rodiče unesli dítě s nádorem z nemocnice, chtěli do Česka

„Brett King umístil na Youtube video, na **němž** vysvětluje své důvody.“

17. září, str. 2, Na radnici je 38 let. Teď už je jedním ze čtrnácti nejlepších starostů

„V obci Slavkov, **jež** má dva tisíce obyvatel, je dodnes mužem číslo jedna.“

18. září, str. 1, Ministr dopravy je na odstřel. Nestaví dálnice

„Prachař, **jenž** několik týdnů před koncem stavební sezony vyčerpal pouhou čtvrtinu rozpočtu, ...“

Knižních zájmen jsme ve vzorku napočítali 279.

#### 3.1.1.1.4. Verba

U sloves je zařazení tvarových variant na ose knižnost – neutrálnost – hovorovost obtížné, neboť se zde velkou měrou projevuje ovlivňování morfologickou normou jazyka běžně mluveného. Jelikož proces přehodnocování příznaků u sloves stále probíhá (neutrální tvary se stávají knižními a hovorové se neutralizují), považujeme za vhodné identifikovat příznaky podle *Současné stylistiky*, která je svým rokem vydání nejnovější ze stylistik.

Tvary -i, -í 1. os. sg. a 3. os. pl. sloves 1. třídy typu maže se výrazně posunuly na stylové ose směrem ke knižnosti, u některých sloves je dokonce považujeme za archaické. Slovesa peče a umře mají ve svém paradigmatu zastaralé varianty 1. os. sg. peku, umru a 3. os. pl. pekou, umrou. Čechová označuje za knižní i tvary mohu, mohou.<sup>56</sup>

Zcela jednoznačná situace je u infinitivů zakončených na -ti a -ci a u přechodníků.<sup>57</sup> Tyto varianty jsou silně knižní.<sup>58</sup>

### Příklady:

9. září, str. 7, Obama oznámí, že na vymazání černé z mapy světa chce tři roky

---

<sup>56</sup> Čechová a kol. 2008, 150.

<sup>57</sup> Přechodníky disponují též dynamizujícím potenciálem – viz Bečka 1992, s. 228.

<sup>58</sup> Čechová a kol. 2008, 150-153.

„Ale jak v minulých letech ukázal Irák a Afghánistán a předtím i Vietnam, řeči, že za tři roky bude po všem, **mohou** čtvrtý rok pěkně mrzet.“

10. září, str. 7, Anglicky s premiérem Tuskem snadno a rychle

„Těžko **řici**, zda autoři kurzu vycházeli ze skutečných Tuskových znalostí, protože do slovníčku umístila i slova, ...“

30. září, str. 1, Velká „vodní revoluce“: města budou chtít vodárny zpátky

„Obce nebo jimi ovládané firmy se musí rozhodnout, zda **vypíší** novou soutěž na provozovatele, nebo si začnou sítě spravovat samy.“

Ve vzorku se vyskytovalo 32 sloves, jejichž tvar jsme podle Čechové označili za knižní.

### 3.1.1.2. Hovorové tvarotvorné formanty

#### 3.1.1.2.1. Substantiva

U maskulin zakončených na -ita, -ista, -asta si v nominativu plurálu konkurují tvarotvorné formanty -i, -é. Koncovka -i byla označována za nespisovnou, v poslední době však plně pronikla do spisovného jazyka v oblasti běžně dorozumivací i publicistické.<sup>59</sup> Hubáček upozorňuje, že v některých případech má příznak hanlivosti.<sup>60</sup> Výskyt koncovky -i ve zpravodajství budeme považovat za příznakový, neboť máme za to, že novináři by se měli snažit vyhnout možné hanlivé konotaci při percepci sdělení čtenářem.

Výrazněji se konkurence koncovek -i, -é projevuje u slova lidi/lidé. Koncovka -i postupně vytlačuje formant -é z jeho neutrální pozice.<sup>61</sup> Formant -i budeme v tomto případě analogicky považovat za příznakový.

Základní koncovkou neuter a tvrdých neživotných maskulin je v lokálu plurálu koncovka -ech, za její hovorovou variantu považujeme formant -ách (koncovka -ách je kodifikována jako variantní pouze u zdobnělin v mužském rodě, u zdobnělin ve středním rodě ji považujeme za základní). Z nespisovné oblasti proniká do spisovné instrumentálová

---

<sup>59</sup> Chloupek 1991, s. 107.

<sup>60</sup> Hubáček 1987, s. 126.

<sup>61</sup> Čechová a kol. 2008, s. 139.

koncovka -ma. Zde je však třeba dbát na konkrétní užití, protože u určité skupiny jmen vystupuje téměř jako jediná možnost.<sup>62</sup>

### **Příklady:**

6. září, str. 4, Stihl na stovku filmů a jednoho Oscara

„**Lidi** se mě ptali, kolik mi slavný Oscar, o kterém jsem za minulého režimu ani zmínit nemohl, vynesl v penězích.“

Uvedený příklad je zcela ojedinělý, s více případy hovorových tvarotvorných formantů jsme se nesetkali.

#### **3.1.1.2.2. Verba**

U sloves 3. třídy jsou koncovky 1. os. sg. a 3. os. pl. hodnoceny následovně: neutrálními variantami jsou formanty -i, -í, varianty -u, -ou jsou pouze hovorové. Hovorovým tvarem je dále koncovka -m v 1. os. pl. sloves zakončených v 1. os. sg. na -u nebo -i.<sup>63</sup>

Tvar bysme se podle Čechové přesunul z nespisovné oblasti do oblasti hovorové a zejména díky užívání v publicistickém stylu má naději stát se prostředkem hovorovým spisovným.<sup>64</sup>

Hovorové slovesné tvary se v našem vzorku nevyskytovaly. Čechová zmiňuje následující příklady: vypravuju, slibujou, kupujem.<sup>65</sup>

#### **3.1.1.3. Nespisovné tvarotvorné formanty**

Užitím nespisovných koncovek by byla zcela zásadně porušena zpravodajská norma, zároveň by ale došlo k výrazné aktualizaci. Z toho důvodu považujeme zařazení nespisovných tvarotvorných formantů do taxonomie morfologických aktualizačních prostředků za nezbytné.

Nespisovnými formanty jsou např. koncovky obecné češtiny nebo koncovky nářeční.

---

<sup>62</sup> Chloupek 1991, s. 108.

<sup>63</sup> Čechová a kol. 2008, s. 149-152.

<sup>64</sup> Čechová a kol. 2008, s. 153.

<sup>65</sup> Čechová a kol. 2008, s. 149-152.

## Příklady:

4. září, str. 2, ODS dluží státu miliony korun na pojistném

„Volič si zákonitě řekne: No, tak **takovýhle** svině volit nikdy nebudu.“

26. září, str. 4, Mord a čtyři pánové v oblecích

„Severa byl **drsnej** a **hustej**,“ vypověděl svědek Zdeněk Donát, jehož věty četla soudkyně.

Ve vzorku jsme zaznamenali pouze předkládané příklady, počet výrazů s nespisovným tvarotvorným formantem je tedy roven třem.

### 3.1.2. Slovotvorné formanty

Pojem příznak se ve slovtvorbě objevuje u modifikační odvozovací kategorie. „Pojmenovací kategorie modifikační obsah základového pojmu na rozdíl od kategorie mutační podstatně nemění, přidává k němu pouze nějaký dodatečný příznak; těmito příznaky jsou např. příznak zdrobnělosti (strom-ek, bobul-ka) a nedospělosti (vlč-e) nebo naopak zveličenosti (ušisko = velké ucho).“<sup>66</sup> Zmíněné příznaky zdrobnělosti a zveličenosti ukazují, že aktualizacím potenciálem disponují především morfy s expresivním příznakem. Kromě expresivity mohou vykazovat i příznak hovorovosti (např. přípona -ák je expresivní a hovorová zároveň). Pro potřeby naší práce budeme považovat expresivní příznak za primární.

Příznakové slovtvorné formanty dělíme podle jejich pozice ve větě na předpony a přípony. Za příznakovou pokládáme též duplikaci formantu.

#### 3.1.2.1. Předpony s expresivním příznakem

Za příznakové považujeme záporné předpony u názvů osob (např. ne-styda, ne-nasyta) a cizí předpony zesilující negativní příznak (např. arc-pitomec, erc-blb).<sup>67</sup> Zesilující negativní charakter má i předpona obr-.<sup>68</sup>

---

<sup>66</sup> Čechová a kol. 2000, s. 102.

<sup>67</sup> Jílek 2005, s. 24.

<sup>68</sup> Hauser 1980, s. 49.

## Příklady:

2. září, str. 7, Bojovník IS jako **nešika** aneb jak muslimové odmítají násilí

19. září, str. 3, Agent, který vrací kabelku

„Zkouška poctivosti, kterou inspektoři v roli provokatérů testují policisty, odhalila už 22 **nepoctivců**.“

Expresivní předpony se v textech vyskytly pouze dvakrát.

### 3.1.2.2. Přípony s expresivním příznakem

Expresivní přípony můžeme rozčlenit podle kvantitativního příznaku na augmentativní a deminutivní.<sup>69</sup> Dále sem řadíme přípony zesilující nebo zjemňující původní vlastnosti a přípony utvářející názvy nositelů vlastností vyznačujících se nápadným znakem.<sup>70</sup>

Výčet všech přípon s expresivním potenciálem nepovažujeme z důvodu jejich množství za nezbytný, proto uvedeme pouze několik příkladů.

Augmentativní přípony: ps-isko, šutr-ák, vrah-oun aj. Deminutivní přípony: rohlíč-ek, les-iček, vod-ička aj. Přípony zesilující nebo zjemňující původní vlastnosti: mlad-ičký, velik-ánský aj. Názvy nositelů vlastností vyznačujících se nápadným znakem: nos-áč, krut'-as, štek-na aj.<sup>71</sup> Při analýze zařadíme všechny zmíněné typy do jedné zastřešující kategorie.

Silné zastoupení mají v publicistickém stylu názvy obyvatelské, proto si dovoluujeme udělat krátký exkurs do jejich stylového zabarvení. Při tvoření názvů osob odvozených podle místa jejich bydliště jsou produktivními slovotvornými formanty přípony -ák a -an. Obě přípony patří do normy spisovného jazyka, ale z hlediska stylistického nejde o varianty rovnocenné. Slova s příponou -an jsou neutrální, kdežto výrazy s koncovým slovotvorným formantem -ák nesou příznak hovorovosti<sup>72</sup> a expresivity.<sup>73</sup> Chloupek zaujímá k problematice opačné stanovisko: pojmenování typu Pražan podle něj nabývají knižního rázu a neutrálními

<sup>69</sup> Všechna deminutiva nemají expresivní charakter, výjimku tvoří slova, která nociónálně vyjadřují věci kvantitativně menší – viz Hauser 1980, s. 49.

<sup>70</sup> Jílek 2005, s. 24.

<sup>71</sup> Jílek 2005, s. 24.

<sup>72</sup> Hubáček 1987, s. 123.

<sup>73</sup> Jílek 2005, s. 64.



se stávají varianty s -ák.<sup>74</sup> V naší práci budeme považovat z důvodu expresivního příznaku příponu -ák ve zpravodajství za příznakovou a příponu -an za neutrální.

### **Příklady:**

2. září, str. 4, Poslanec kontroluje policejní inspekci. A nechá se od ní hostit

„Jsem odpůrce toho, abychom tam jen zvedali **pacičky**.“

4. září, str. 1, Odkud máte ty peníze? Přiznání majetku je tu

„Vyrukovat s tvrzením o půjčce od **strýčka** anebo s darem **mamince** až v momentě, kdy se o podezřelý příjem začne zajímat finanční úřad, by mělo obdarovaného přijít draho.“

25. září, str. 4, Ve třinácti utekl z transportu, v patnácti velel při povstání

„Voják na stráži si myslel, že jsem nějaký zvědavý **žáček**, a popsal mi, jaké mají v kasárnách tanky a další techniku.“

Expresivní přípony svým výskytem mnohonásobně převyšují počet expresivních předpon. Napočítali jsme jich celkem 79.

### **3.1.2.3. Duplikace formantu**

Duplikace formantu je vždy expresivně příznaková.<sup>75</sup>

V Mladé frontě DNES jsme nezaznamenali žádný případ duplikace formantu. Jílek jako příklady uvádí dlouhatanánánský a popojet.<sup>76</sup>

### **3.1.3. Varianty prostředků vyjadřujících mluvnické kategorie**

#### **3.1.3.1. Kategorie jmenné**

V kategorii rodu považujeme za expresivní příznakovou formu neshodu v rodě řídicího substantiva a postponovaného atributu (např. chlape šedivá). Pro vyjádření

---

<sup>74</sup> Chloupek 1991, s. 133.

<sup>75</sup> Jílek 2005, s. 24.

<sup>76</sup> Jílek 2005, s. 24.

expresivity v kategorii životnosti se ke jménům neživotným připojuje paradigma životných koncovek (např. najít hříbka).<sup>77</sup>

Mezi příznakové pádové varianty se řadí genitiv zvolací (např. té hanby!), dativ etický (např. oni by vám pořád jenom jedli) a nominativ ve funkci vokativu. Oslovení nominativem přitom považujeme za nespisovné.<sup>78</sup>

Vyjmenovaných prostředků se užívá především v hovorové a umělecké oblasti. V publicistickém stylu předpokládáme jejich nízký výskyt, proto je ponecháváme ve společné podkapitole a nepřístupujeme k vnitřnímu členění.

Při analýze se předpoklad nízkého výskytu potvrdil, ve zkoumaných textech nebyl nalezen žádný případ varianty jmenných kategorií.

### 3.1.3.2. Kategorie slovesné

Za příznakové považujeme záměny osoby, kromě tykání a vykání lze využít zastaralého onkání a onikání, a záměny čísla.<sup>79 80</sup>

Výrazným prostředkem aktualizace je z hlediska záměny času užití přítomného historického,<sup>81</sup> kdy se ve vypravování zamění při vyvrcholení nebo náhlé změně směru děje čas přítomný za čas minulý.<sup>82</sup>

Mezi variantami prostředků vyjadřujících slovesné kategorie nebudeme při analýze rozlišovat a zařadíme je do společné zastřešující kategorie.

Ani varianty slovesných kategorií jsme ve vzorku nezaznamenali. Příkladem onikání je otázka „Pročpak to neřekli, Pospíšil?“ Záměnu čísla reprezentuje věta pronesená postavou vládce v historické literatuře: „My tebe povolali, milý probošte, abychom se tě na věci stran děkana Zikmunda zeptali.“ Přítomného historického je užití v následujícím vyprávění: „Když jsme se druhého dne koupali v hořejším rybníce, náhle se objeví na hrázi Rek a nese v tlamě mladou káchající a třepetající se kachnu z dolejšího rybníka. Hup do vody a nese ji mně. Vzal jsem mu ji z huby, pustil ji na vodu a Rekovi jsem vytřel pár pohlavků.“<sup>83</sup>

---

<sup>77</sup> Hubáček 1987, s. 129-130.

<sup>78</sup> Hubáček 1987, s. 130-131.

<sup>79</sup> Hubáček 1987, s. 131-132.

<sup>80</sup> V publicistické oblasti se někdy všeobecný podmět vyjadřuje plurálem, tuto záměnu čísla nepovažujeme ve zpravodajství za příznakovou – viz Hubáček 1987, s. 132.

<sup>81</sup> Historický présens má i dynamizující potenciál – viz Bečka 1992, s. 227.

<sup>82</sup> Hubáček 1987, s. 132.

<sup>83</sup> Hubáček 1987, s. 132.

## 3.2. Sémantická morfologie

Z hlediska sémantické morfologie si budeme všimnout, které slovní druhy porušují svým zařazením do zpravodajského textu jeho normu.

Do taxonomie aktualizačních prostředků zahrneme částice a citoslovce, neboť jejich užitím porušuje autor požadavek vyloučení subjektivity ze zpravodajství.

### 3.2.1. Partikule

Částice vyjadřují vztah mluvčího k obsahu či členění textu. Jsou většinou expresivně zabarvené a vyjadřují změnu, posun či upozornění na jazykový prostředek v textu, a to na pozadí obvyklosti a neutrálnosti textu bez částice. Partikule můžeme podle jejich funkce rozdělit na částice apelové, hodnotící a emocionální.<sup>84</sup>

#### Příklady:

2. září, str. 7, Velký polský úspěch v Bruselu, ale velký problém pro Polsko

„Příští premiér bude proto slabším premiérem,“ uvádí **však** Lis, považovaný za šedou eminenci polské vlády.

26. září, str. 2, Volby mohou ochromit Prahu. Vítězů bude příliš

„**No** a pak je tu Andrej Babiš už se třetím pražským lídrem ANO.“

26. září, str. 10, Pašování ropy je pro Islámský stát dokonalý stroj na peníze

„Černý obchod s ropou lze **však** ochromit, ale zřejmě jen těžko zarazit.“

Partikulí jsme napočítali celkem 223.

---

<sup>84</sup> Veselková a kol. 1986, s. 228-238.

### 3.2.2. Interjekce

Interjekce jsou slova expresivní. Vyjadřují především city a náladu mluvčího.<sup>85</sup> Mohou mít i podobu víceslovného výrazu (např. no nazdar, basta fidli). Rozlišujeme citoslovce emocionální, kontaktové a zvukomalebná.<sup>86</sup>

#### Příklady:

11. září, str. 1, Jídlo v porodnici: nucená slaná dieta

„Ach jo, to jsou naši lidé, co vaří.“

Citoslovce bylo v analyzovaných sděleních použito pouze v jednom případě.

### 3.3. Dílčí závěr

Podle Čechové jsou morfologické výrazové prostředky spisovné a většinou stylově nepříznakové, i když i ve zpravodajství se užívají dublety ve stylovém rozpětí od hovorovosti až ke knižnosti.<sup>87</sup>

Naše analýza toto tvrzení podpírá. V textech jsme sice objevili tři nespisovné tvary, byly však použity v rámci citací a dá se předpokládat, že je autor článku ponechal schválně pro dokreslení situace nebo jako prostředek charakterizace mluvčího.

Co se týče dubletních tvarů, bylo zjištěno, že hovorové formanty se ve zpravodajství Mladé fronty DNES používají zcela výjimečně, v analyzovaném vzorku jsme zachytili pouze jeden případ výskytu. Naopak knižní tvarotvorné formanty jsou užívány jako rovnocenný prostředek k formantům neutrálním. Celkově jsme zaznamenali 538 knižních formantů, přičemž největší část z nich, konkrétně 279, náležela zájmenům. Knižní tvary pronomin zároveň představují nejužívanější formu aktualizace v morfologické rovině vůbec.

Analýza dále ukázala, že z hlediska expresivity slovotvorných formantů převládají přípony nad předponami. Expresivní přípony byly uplatněny v 79 případech, kdežto předpony v pouhých dvou. Jednou z možných příčin tohoto nepoměru je kvalita expresivního příznaku. Předpony vyjadřují pouze negativní příznak, zatímco přípony mohou být i deminutivního charakteru. Při morfologické analýze textů jsme si povšimli (a ukazují to i příklady), že slova

<sup>85</sup> Chloupek 1991, s. 130.

<sup>86</sup> Veselková a kol. 1986, s. 240-247.

<sup>87</sup> Čechová a kol. 2008, s. 263.

s pozitivním příznakem značně převyšují výrazy s negativním příznakem. Dalším důvodem může být fakt, že slova s expresivní předponou zpravidla pojmenovávají osoby hodnotí (může se tak projevit autorův názor, který je ve zpravodajství nežádoucí), kdežto deminutivní přípony odráží běžně užívaná pojmenování typu maminka, strýček, holčička.

U variant prostředků vyjadřujících mluvnické kategorie se potvrdilo, že jsou příznačné pro styl běžně dorozumivací a umělecký. Ve zpravodajství se neobjevily ani v jednom případě.

V oblasti sémantické morfologie lze říci, že částice představují výrazný prostředek narušování objektivitu textu. Ve vzorku jsme jich napočítali celkem 223. Naproti tomu citoslovce bylo uplatněno pouze jednou, a to v citaci. Interjekce jsou svou podstatou subjektivnější než partikule, což je zřejmě důvodem jejich nižšího výskytu.

## 4. Lexikální rovina

Naprostá většina slovní zásoby je tvořena spisovnými výrazy s pojmenovávací funkcí a bez zvláštních vedlejších příznaků.<sup>88</sup> Tyto výrazy označujeme jako neutrální a lze je užívat bez ohledu na sféry jazykové komunikace zcela neomezeně. Nejsou spjaty s konkrétním funkčním stylem a objevují se ve všech stylových oblastech.<sup>89</sup> Neutrální výrazy tvoří jádro slovní zásoby.<sup>90</sup>

Na periferii a v proměnlivé části slovní zásoby se nachází slova příznaková, jež mají kromě pojmenovávací funkce i další příznaky, např. citové, slohové, dobové.<sup>91</sup> Dle typu příznaku se ve slovní zásobě konstituují vrstvy slov stojící v opozici proti neutrálním lexémům. Při určování příznakových vrstev vyjdeme z rozdělení P. Hausera, na něž nás odkazuje Chloupek.<sup>92</sup> Rozlišujeme tak lexémy podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka, podle původu, časové platnosti, frekvence užití, slohových příznaků a citového zabarvení. Příznaky se mohou u jednoho slova překrývat, tudíž slovo patří do několika vrstev současně.<sup>93</sup>

Chloupek upozorňuje, že toto rozdělení je propracováno pouze pro jednoslovné lexémy.<sup>94</sup> Aktualizačním potenciálem disponují i jednotky víceslovné, proto do taxonomie lexikálních aktualizačních prostředků dále zahrneme frazeologismy, idiomy a obrazná pojmenování, které Chloupek i Čechová přímo uvádí ve výčtu aktualizačních prostředků.<sup>95</sup>

V některých případech bylo nutné Hauserovo členění příznakových vrstev uzpůsobit pro potřeby naší práce, protože kupříkladu termíny považujeme ve zpravodajství za nepříznakové.<sup>96</sup> Konkrétní modifikace, k nimž bylo nutno přistoupit, budou uvedeny vždy na začátku podkapitol věnujících se jednotlivým vrstvám příznakové slovní zásoby.

---

<sup>88</sup> Hauser 1980, s. 18.

<sup>89</sup> Minářová 1996, s. 29-30.

<sup>90</sup> Hauser 1980, s. 19.

<sup>91</sup> Hauser 1980, s. 18-19.

<sup>92</sup> Chloupek 1991, s. 143.

<sup>93</sup> Hauser 1980, s. 18-19.

<sup>94</sup> Chloupek 1991, s. 143.

<sup>95</sup> Chloupek 1991, s. 207-210., Čechová a kol. 2008, s. 251-257.

<sup>96</sup> Zde máme na mysli příznakovost v oblasti stylistické, nikoli příznakovost lexikální.

## 4.1. Vrstva slov podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka

Veškeré lexikum spadající do této vrstvy identifikujeme jako hovorové výrazivo.<sup>97</sup>

Nespisovná slovní zásoba není až na několik výrazů obecné češtiny celonárodně rozšířena (na rozdíl slovní zásoby spisovné). Výrazy jsou omezeny buď územně, nebo sociálně. S ohledem na kritérium územního omezení se uvnitř předkládané vrstvy vymezují slova obecné češtiny<sup>98</sup>, regionalismy a dialektismy. Sociální omezení konstituuje oblast slov argotických a slov slangových.<sup>99</sup>

K identifikaci výrazů spadajících do vrstvy nespisovných slov jsme využili slovníkovou část internetové jazykové příručky Ústavu pro jazyk český AV ČR, v níž jsou u jednotlivých hesel uvedeny jejich definice ze *Slovníku spisovné češtiny* (dále jen SSČ) a ze *Slovníku spisovného jazyka českého* (dále jen SSJČ). Použit byl také *Slovník nespisovné češtiny* (dále jen SNČ) a *Malý slovník českých slangů*. Pokud k určení nespisovných výrazů nestačily zmíněné příručky, pracovali jsme s elektronickou databází heslářů, která obsahuje (mimo jiné) hesla *Příručního slovníku jazyka českého* (dále jen PSJČ).

### 4.1.1. Rozdíly geografické

#### 4.1.1.1. Slova obecné češtiny

Obecná čeština měla původně charakter interdialektu vycházejícího ze středočeského nářečí. Dnes je v Čechách všeobecně užívaná v běžné mluvě a stále více se rozšiřuje i na zbytek území. Proces šíření obecné češtiny připisuje Jílek snaze po demokratizaci jazyka projevující se sbližováním spisovného jazyka s jeho mluvenou podobou.<sup>100</sup> Důsledkem teritoriálního a funkčního rozšíření obecné češtiny pronikají některé její prvky i do spisovné češtiny, zejména do její mluvené podoby.<sup>101</sup>

Slovní zásobu obecné češtiny lze vnitřně diferenciovat, a to z několika hledisek. Nejvýznamnějším z nich je kritérium užívání tvořící podskupinu výrazů užívaných celonárodně a podskupinu, do níž zahrnujeme slova výskytem omezená na českou nářeční

<sup>97</sup> Hovorové lexikum je nutné odlišovat od termínu hovorová čeština, jež označuje mluvenou formu spisovného jazyka – viz Jílek 2005, s. 9.

<sup>98</sup> Hubáček považuje slova obecné češtiny za celonárodně používaná – viz Hubáček 1987, s. 84.

<sup>99</sup> Hauser 1980, s. 20.

<sup>100</sup> Jílek 2005, s. 9.

<sup>101</sup> Karlík a kol. 1997, s. 93-94.

skupinu, popř. slova omezená generačně či sociálně. Kritérium původu vytváří subsystém slov domácích a subsystém slov cizího původu. Dále lze výrazy odlišovat podle přítomnosti expresivity a z hlediska sociolingvistiky, jež vyčleňuje výrazy pocházející z městského nebo naopak z vesnického prostředí.<sup>102</sup>

### **Příklady:**

17. září, str. 2, Na radnici je 38 let. Teď už je jedním ze čtrnácti nejlepších starostů

„Starší rudí **mazáci** v KSČ funkci nechali „mladému“, protože byli přesvědčeni, že samostatný Slavkov je ztracen a čeká ho připojení k nedaleké Opavě.“

17. září, str. 7, Skotské Ne základnám! chce vyhnat britské ponorky

„Je pravda, že zdejší základna je spíš takový hotel a spousta námořníků **pendluje** mezi Faslane a námořní základnou v Portsmouthu,..."

19. září, str. 4, Předvolební nabídka v Bílině: 300 korun za hlas

„Ale není to pravda, to jsou **kecy**, fámy,“ řekl.

Slova obecné češtiny se ve vzorku objevila v 25 případech.

#### **4.1.1.2. Regionalismy**

Za regionalismus neboli slovo oblastní označujeme lexikum, jež se užívá na území několika různých nářečí. Podle výskytu je dělíme na moravismy (slova užívaná na území Moravy) a čechismy (slova užívaná na území Čech).<sup>103</sup>

Přestože regionalismy řadíme do vrstvy slov nespisovných, můžeme vyčlenit několik lexémů majících spisovnou platnost, jde o tzv. oblastní spisovné varianty (např. moravismus stolař je rovnocenný českému výrazu truhlář).<sup>104</sup> Spisovné regionalismy mají taktéž aktualizací potenciál, neboť pro příjemce z Čech budou moravské varianty v textu nápadné a naopak moravský čtenář se pozastaví nad výrazem českým.

---

<sup>102</sup> Jílek 2005, s. 9.

<sup>103</sup> Hauser 1980, s. 21.

<sup>104</sup> Hubáček 1987, s. 84.



Některá slova jsou užívána v obou oblastech, ale v jiném významu. Hovoříme o tzv. sémantických moravismech (např. sodovka ve významu limonáda) a sémantických čechismech (např. víno ve významu hrozen).<sup>105</sup>

### Příklady:

9. září, str. 4, Obec, které vládnu ženy. Muži nemají čas, vydělávají

„Jsem vyučený **truhlář**, práce v okolí žádná.“

20. září, str. 5, Starosta se jmenuje Šmíd(ová), rodina vládne obci čtvrt století

„Největším svátkem jsou srpnové krojované hody, kromě toho si lidé mohou zajít na obecní zabíjačku, babské hody, drakiádu, kuličkiádu, mikulášskou zábavu, obecní ples, **ostatky** (masopust), povzbudit místní fotbalové družstvo nebo dobrovolné hasiče.“

Při analýze jsme zaznamenali dva regionalismy. Oba považujeme za spisovné varianty.

#### 4.1.1.3. Dialektismy

Dialektismy (slova nářeční) jsou užívány pouze na konkrétním nářečním území a jsou neznámé obyvatelům jiných oblastí. Spisovatelé je často využívají v beletrii jako jeden z charakterizačních prostředků.<sup>106</sup>

Stejně tak jako tvoří obecná čeština základ běžné mluvy na území Čech, jsou i moravské a slezské dialekty, popř. interdialekty základem každodenní komunikace ve východní části republiky.<sup>107</sup>

Mezi dialektismy se někdy vyčleňují tzv. etnografismy označující skutečnost specifickou pro život v daném regionu (např. fěrtoch, kordule).<sup>108</sup> a slova lidová spojená se starým způsobem života venkovského lidu.<sup>109</sup> Tyto dialektické subsystémy nebudeme v naší práci vydělovat jako samostatné kategorie.

Stíráním rozdílů mezi jednotlivými nářečími vzniká tzv. interdialekt (nadráječ).<sup>110</sup>

---

<sup>105</sup> Hauser 1980, s. 21.

<sup>106</sup> Hauser 1980, s. 22.

<sup>107</sup> Čechová a kol. 2008, s. 59.

<sup>108</sup> Karlík a kol. 1997, s. 93.

<sup>109</sup> Hauser 1980, s. 22.

<sup>110</sup> Jílek 2005, s. 10.

Dialektismy se v Mladé frontě DNES nevyskytly. Příkladem nářečních slov je hyjta (návštěva), šufánek nebo brundibár (chroust).<sup>111</sup>

#### **4.1.2. Rozdíly sociální<sup>112</sup>**

##### **4.1.2.1. Slang**

Slangem nazýváme nespisovnou část slovní zásoby vázanou na sociální prostředí. Zpravidla se slang vyskytuje v mluveném jazyce příslušníků určité skupiny lidí a tematicky se váže na dané prostředí.<sup>113</sup> Používáním konkrétních výrazových prostředků se od sebe komunity navzájem vydělují, pro nezasvěcené komunikanty mohou být tyto výrazy nesrozumitelné.<sup>114</sup>

Slang lze vnitřně diferenciovat na profesionální (stavovský) slang a slang v užším slova smyslu.<sup>115</sup> První subsystém tvoří soubor nespisovných odborných názvů (na rozdíl od termínů nejsou obecně rozšířeny a normovány)<sup>116</sup> a frází užívaných skupinou zaměstnanců při pracovním procesu. Profesionalismy se vyznačují významovou jednoznačností v daném prostředí a tendencí k jazykové ekonomii. Příkladem je profesní mluva zdravotnická.<sup>117</sup>

Do druhé podskupiny řadíme slova a fráze produkovaná lidmi, které spojuje společný zájem či koníček.<sup>118</sup> Pro slang v užším slova smyslu je typická synonymita, metaforičnost a metonymičnost, expresivnost a haplogie. Příkladem je myslivecký či sportovní slang.<sup>119</sup>

Základním slovtvorným procesem v oblasti slangu je univerbizace, doplňují ji kompozice a neosémantizace.

Některé slangové výrazy ztratily postupem času příznak nespisovnosti a staly se neutrálními, ba dokonce se i terminologizovaly. Termíny pocházející ze slangového prostředí lze pozorovat např. ve sportovní oblasti.<sup>120</sup>

---

<sup>111</sup> Jílek 2005, s. 10.

<sup>112</sup> Slang a argot bývají někdy označovány za tzv. poloútvary národního jazyka, neboť mají svá specifika pouze v lexikální rovině, kdežto gramatiku přebírají od jiných útvarů – viz Čechová a kol. 2008, s. 59.

<sup>113</sup> Hauser 1980, s. 23.

<sup>114</sup> Čechová a kol. 2008, s. 67.

<sup>115</sup> Minářová uvádí synonyma nižší slang pro slang v užším pojetí a vyšší slang pro profesní mluvu – viz Minářová 1996, s. 33.

<sup>116</sup> Hauser 1980, s. 24.

<sup>117</sup> Karlík a kol. 1997, s. 94.

<sup>118</sup> Hauser upozorňuje, že toto vymezení není zcela přesné, neboť ke slangu v užším slova smyslu se vždy přiřazuje slang studentský, přičemž studenti nevytváří zájmovou skupinu – viz Hauser 1980, s. 23.

<sup>119</sup> Jílek 2005, s. 11-12.

<sup>120</sup> Jílek 2005, s. 13.

Pro potřeby naší práce zahrneme profesionalismy i slang v užším slova smyslu do jedné zastřešující kategorie slangu a při analýze nebudeme rozlišovat mezi zmíněnými podskupinami.

### **Příklady:**

10. září, str. 1, Příběh, v němž selhal stát. Neochránil seniory

„Brožová využila nepozornosti poškozené, která byla u elektroměru, vešla do spíže a odcizila ze zásuvky **kasírtašku** s částkou 202 tisíc korun,“ ...

19. září, str. 3, Agent, který vrací kabelku

„Inspekce ho podrobila zkoušce, kterou slangově nazývá „**ztráty a nálezy**“ – je to jeden ze scénářů, podle nichž inspektoři policisty testují.“

30. září, str. 4, Děti **šprtaly** Alzheimerovu chorobu

Slangových výrazů jsme napočítali celkem sedm.

#### **4.1.2.2. Argot**

Argot se odlišuje od slangu zejména typem uživatelů. Již po několik staletí<sup>121</sup> je užíván společenskou spodinou s cílem zabránit nezasvěceným lidem porozumět jejich sdělením a utajit tak své plány. Argotismy jsou příznačné pro mluvu zlodějů, kasařů, překupníků apod.

Argot se vyznačuje bohatou synonymitou, neustálým hledáním a tvořením nových pojmenování, silnou expresivitou a v mnoha případech i žertovností.

Pojmenování z oblasti argotu, u nichž byl prozrazen jejich význam, přestala plnit svou funkci.<sup>122</sup> U některých z nich můžeme pozorovat rozšíření se prostřednictvím slangu, zejména mladých lidí, až do slovní zásoby obecné češtiny.<sup>123</sup> Důvodem přebírání argotismů do slangu je snaha po neotřelém vyjadřování a potřeba mladší generace jazykově se vymezit proti

---

<sup>121</sup> První soubor argotických názvů vytvořil v r. 1821 A. Puchmajer – viz Hauser 1980, s. 29.

<sup>122</sup> Jílek 2005, s. 12.

<sup>123</sup> Hubáček 1987, s. 87.

generaci starší.<sup>124</sup> Argotismy se do širšího povědomí uživatelů jazyka dostávají i skrze literaturu, kde se používají jako charakterizační prostředek.<sup>125</sup>

V současnosti se stále dotváří nové argotické výrazy. Důkazem jsou např. přejímky z oblasti drogového života do slangu.<sup>126</sup> Minářová dodává, že argot nyní vzniká a přetrvává ve věznicích, partách narkomanů a v organizovaných násilnických skupinách.<sup>127</sup>

Ve vzorku nebyl zaznamenán žádný argotismus. SNČ uvádí jako příklady ministr (polévka), mladit (někoho lákat, podporovat) a mlejn (soud).<sup>128</sup>

## 4.2. Vrstvy slov podle slohových příznaků

Při zpracování slovní zásoby podle příznaku slohového bylo nutné přijmout hned dvě modifikace Hauserova členění, z něhož při sestavování taxonomie lexikálních aktualizačních prostředků vycházíme. První nezbytností bylo odmítnutí termínů jako výrazů příznakových. Vedle zpráv z politického, ekonomického a společenského života přináší zpravodajství stále více informací ze sféry odborné, proto se i zpravodajský styl vyznačuje pojmovostí.<sup>129</sup>

Druhou modifikací bylo zavedení publicismů. Hauser píše, že o existenci zvláštní lexikální vrstvy typické pro styl publicistický se pochybuje,<sup>130</sup> což přisuzujeme stáří publikace. Novější stylistiky hovoří o existenci publicismů zcela jednoznačně.

Vrstvu slov podle slohových příznaků tedy rozčleníme do čtyř subsystémů: slova hovorová, slova knižní, poetismy a publicismy.

Při identifikaci jednotlivých prostředků jsme využili SSČ, SSJČ, PSJČ a SNČ. Problematické bylo určení víceslovných publicistických pojmenování, jelikož jejich přehled není slovníkově zpracován. Při identifikaci jsme se zaměřili na centrální slovo pojmenování a jeho definici v SSČ, který u publicismů uvádí jejich význam a příklad použití. Nalezené údaje jsme poté konfrontovali s analyzovaným prostředkem.<sup>131</sup> Jsme si vědomi, že toto řešení není ideální, nicméně není v možnostech naší bakalářské práce vytvořit zcela jednoznačný a přesný způsob identifikace víceslovných publicismů.

---

<sup>124</sup> Jílek 2005, s. 12.

<sup>125</sup> Hauser 1980, s. 28-29.

<sup>126</sup> Jílek 2005, s. 12.

<sup>127</sup> Minářová 1996, s. 33.

<sup>128</sup> Hugo 2006, s. 214-215.

<sup>129</sup> Čechová a kol. 2008, s. 263.

<sup>130</sup> Hauser 1980, s. 29.

<sup>131</sup> Např. u víceslovného publicismu „zmapovat situaci“ jsme vyhledali v SSČ heslo zmapovat. Slovník jej definuje jako „v úplnosti zjistit“ a za příklad uvádí „zmapovat majetek KSČ“. Po konfrontaci sémantiky (popř. funkce) můžeme pojmenování „zmapovat situaci“ prohlásit za publicismus.

#### 4.2.1. Slova hovorová

Do lexikální hovorové vrstvy patří slova a slovní spojení užívaná v mluvených projevech. V jiné stylové oblasti než v oblasti hovorové je vnímáme jako příznakové.<sup>132</sup>

Hovorová slovní zásoba se dělí na část spisovnou (hovorová čeština neboli mluvená podoba spisovného jazyka) a nespisovnou (viz předchozí podkapitola). V naší práci nebudeme rozlišovat mezi těmito subsystémy a veškeré hovorové lexikum z analyzovaného materiálu zařadíme do společné kategorie.

Pro hovorovou vrstvu je příznačná živost, novost<sup>133</sup> a neustálý vývoj. Mnohá pojmenování ztrácí postupem doby příznak nespisovnosti, přičemž mohou ztratit i příznak hovorovosti a přejít k neutrálnímu lexiku.<sup>134</sup> Rozlišování mezi hovorovým a neutrálním lexikem je značně subjektivní,<sup>135</sup> proto je při určování důležitá práce s výše uvedenými slovníky. Hovorové výrazy jsou často příslušné i vrstvě expresivních slov.

#### Příklady:

1. září, str. 4, Výjimky a díra v zákoně udržely ve školách učitele bez diplomu

„Nebo zákon obejdou pomocí **finty**.“

24. září, str. 1, Mládek mění solární byznys. Kdo to zaplatí?

„Zpětná změna podmínek pro investory by mohla vyvolat vlnu **krachů** elektráren, které by dopadly i na banky,...

24. září, str. 2, Mladí komunistům docházejí. Půlce kandidátů už bylo šedesát

„Jednoho mladého **kluka** jsme z kandidátky raději vyndali, aby nepřišel o práci,“ vypráví Lysáková.

Hovorových slov bylo nalezeno celkem 162. Srovnáním s výskytem slov v předcházející kapitole zjistíme, že naprostá většina výrazů, konkrétně 130, patří do hovorové češtiny.

---

<sup>132</sup> Hubáček 1987, s. 90.

<sup>133</sup> Hauser 1980, s. 30.

<sup>134</sup> Jílek 2005, s. 14.

<sup>135</sup> Hauser 1980, s. 31.

#### 4.2.2. Slova knižní

Knižní výrazy jsou vázány především na psaný jazyk, v jazyce mluveném jsou užívány při komunikátech slavnostního rázu. Uplatnit je lze ve všech stylových oblastech.<sup>136</sup>

Identifikování knižních prostředků je možné i bez pomoci slovníků, a to srovnáním se stylisticky neutrálním synonymem.<sup>137</sup> V průběhu času může v závislosti na užívání docházet k přechodům mezi neutrální a knižní vrstvou.<sup>138</sup>

Uvnitř vrstvy knižních slov se vydělují tzv. papírová slova, která jsou užíváním příznačná pro oblast administrativního stylu.<sup>139</sup> Při analýze je nebudeme zvlášť zaznamenávat.

#### Příklady:

1. září, str. 5, Na Helfštýn se sjelo 512 kovářů a 10 tisíc diváků

„Mistři černého řemesla návštěvníkům hradu ukázali největší **skvosty** ze svých kovářských dílen a u rozpálených výhní předvedli práci s kovem.“

2. září, str. 2, Lidovci „v opozici“. Kvůli Ukrajině

„Nepovažuji to za korektní vyjádření,“ kritizoval Babiš jeho **příměr** k Mnichovu.

17. září, str. 1, Zlatý byznys vodáren. Až třetina z faktur je zisk

„Žebříčku dlouhodobě **věvodí** Severomoravské vodovody a kanalizace, ...“

Knižních výrazů jsme zaznamenali 93.

#### 4.2.3. Poetismy

Poetismy tvoří specifickou nepříliš rozsáhlou lexikální vrstvu uměleckého textu. Jejich funkcí je naplnění estetické funkce textů. Mají velice blízko ke knižním slovům, hranice mezi nimi není pevná.<sup>140</sup>

---

<sup>136</sup> Jílek 2005, s. 14. Podle Hausera tvoří výjimku hovorová oblast – viz Hauser 1980, s. 32; shodný názor zastává i Chloupek – viz Chloupek 1991, s. 145. Hubáček hodnotí knižní slova v hovorové oblasti jako prostředky humorného účinku – viz Hubáček 1987, s. 93.

<sup>137</sup> Hubáček 1987, s. 93.

<sup>138</sup> Jílek 2005, s. 15.

<sup>139</sup> Hauser 1980, s. 32.

Tvorba poetismů je spjata především s obdobím národního obrození a s generacemi májovců a lumírovců, pozdější spisovatelé tvořili poetismy jen individuálně. V minulém století se přílišné užívání poetismů stalo terčem parodie.<sup>141</sup>

Některé poetismy zcela zanikly, jiné se staly knižními či dokonce neutrálními výrazy. Pouze část z nich hodnotíme z dnešního pohledu jako slova poetická. Poetismy vytvořené novodobými básníky mají ráz neologismů.<sup>142</sup>

Poetismy se v textech nenalézaly. Hauser uvádí následující příklady poetismů: bol, lepý, rov.<sup>143</sup>

#### 4.2.4. Publicismy

„Publicismy jsou jednoslovné i víceslovné lexikální prostředky nepříznačové ve stylové oblasti publicistické, které vycházejí vstříc specifickým požadavkům komunikátů určených pro širší publikum (novinářských, politických reklamních).“<sup>144</sup> Přestože je považujeme v publicistickém stylu za nepříznačové, svým charakterem nespisovných neologismů jsou v rozporu se zásadami informační kvality zpravodajství. Mnohé mají navíc i expresivní příznak.<sup>145</sup>

Chloupek tvrdí, že vymezení publicismů není pro trvalý proces automatizace a aktualizace jednoduché a jako publicismy nelze obvykle hodnotit jednotlivé výrazy, ale až více či méně ustálená slovní spojení.<sup>146</sup>

Publicismy vznikají posunem významu lexikálních jednotek původně náležejících do jiných oblastí vyjadřování, sémantickým přenosem, fixací lexikálních jednotek nebo pozměněním původní podoby frazeologismu.<sup>147</sup> Do publicistiky se přenášejí nejčastěji z politiky, ekonomiky, kultury či v publicistické sféře přímo vznikají.<sup>148</sup>

Publicismy odráží vývoj společenského dění<sup>149</sup> a v daném období se jich užívá téměř mechanicky jako prostředků v oné době stálých, neměnných.<sup>150</sup>

---

<sup>140</sup> Chloupek 1991, s. 148.

<sup>141</sup> Chloupek 1991, s. 253.

<sup>142</sup> Hauser 1980, s. 40.

<sup>143</sup> Hauser 1980, s. 40.

<sup>144</sup> Jílek 2005, s. 18.

<sup>145</sup> Jílek 2009, s. 67.

<sup>146</sup> Chloupek 1991, s. 145.

<sup>147</sup> Jílek 2005, s. 18-19.

<sup>148</sup> Chloupek 1991, s. 209.

<sup>149</sup> Čechová a kol. 2008, s. 250.

<sup>150</sup> Chloupek 1991, s. 209.

Jedním z důvodů vzniku publicismů je i ekonomizace vyjádření, jednoslovné či souslovné pojmenování nahradí rozsáhlý opis (např. tunelovat – cílevědomě a i dlouhodobě poškozovat skrytě vlastníky majetku, obohacovat se při této činnosti).<sup>151</sup>

Častým užíváním získávají publicismy charakter módních slov, při nadužívání je považujeme za klišé.<sup>152</sup>

### **Příklady:**

2. září, str. 4, Míchali líh, vodu a slivovici, jeden z nich se přiznal

„Další trojice mužů z 31 obžalovaných, kteří figurují v hlavní větvi metanolové **kauzy**, stanula včera před zlínským soudem.“

10. září, str. 4, Policie jde po Janouškovi a Rittigovi i v zahraničí

„Rittig je obviněn z vynášení informací z BIS, Janouška podezřívá policie z **tunelování** státních zakázek.“

11. září, str. 1, Vídeň chrání své herny v Česku

„Rakouský **hazardní gigant** dokázal zastavit tažení tuzemských radnic proti automatům.“

Celkový výskyt publicismů v našem vzorku byl 120.

### **4.3. Vrstvy slov podle časových příznaků**

Zde se vykazují dvě subvrstvy. První představují slova zastaralá, kterých se přestalo užívat nebo která jsou z užívání vytlačována. Druhý pól časové příznakovosti reprezentují slova nová, neologismy. Slovní zásoba obou subvrstev je odrazem společenského vývoje na jedné straně a vnitřního vývoje jazyka na straně druhé.<sup>153</sup>

V souvislosti s vrstvami slov podle časových příznaků bychom rádi zdůvodnili, proč jsme při vytváření taxonomie aktualizčních prostředků vynechali vrstvu příznakových slov charakterizovanou frekvencí užití. V této vrstvě je příznakem zatíženo lexikum s nízkou frekvencí. Do tzv. slov řídkých řadíme obvykle archaismy vycházející z užívání a neologismy

---

<sup>151</sup> Jílek 2009, s. 57.

<sup>152</sup> Jílek 2005, s. 20.

<sup>153</sup> Hauser 1980, s. 40.



teprve se začínající šířit.<sup>154</sup> Archaismy i neologismy již analyzujeme pod prizmatem časového příznaku, proto se vrstvou řídkých slov v naší práci nezabýváme.

Při identifikaci jednotlivých výrazů jsme použili PSJČ a SSČ. Problematickým se ukázalo být určování neologismů. Slovníky *Nová slova v češtině* a *Nová slova v češtině 2* vychází z textů z období let 1985 – 2002. Taktéž v elektronické databázi Neomat je neologický excerpční materiál omezen rokem 2005, pozdější neologismy prozatím nejsou zpracovány. Jelikož se vrstva neologismů vyznačuje značnou nestabilitou a slovo nebývá pocítováno jako nové dlouho,<sup>155</sup> nepovažujeme za vhodné identifikovat lexikum podle zmíněných slovníků ani elektronické databáze.<sup>156</sup> Využijeme proto faktu, že neologismy jsou zároveň příslušné lexiku s nízkou frekvencí. Oporou nám je Hauserovo tvrzení, podle něhož „je přesné vymezení neologismů obtížné, někdy subjektivní a hranice mezi nimi a neutrálními slovy plynulá, můžeme za ně považovat takové lexikální jednotky, které dosud nebyly součástí lexikální zásoby, které však mají možnost stát se jí.“<sup>157</sup>

Při určování hranice frekvence, do níž budeme ještě lexikum považovat za neologismus, jsme postupovali následovně: ve vzorku 85 slov, která uvádí slovník *Nová slova v češtině 2* jako neologismy, jsme prací s databází Neomat určili jejich průměrnou frekvenci činící 11,04 výskytů. Nejvyšší počet výskytů jednoho slova, který jsme při tom zaznamenali, byl 166. Protože není v našich možnostech zkoumat frekvenci všech hesel ve slovníku a stanovit tak požadovanou hranici podle hesla s nejvyšším počtem výskytů, vyřešíme situaci zvýšením tolerance vůči nejfrekventovanějšímu výrazu z našeho vzorku.<sup>158</sup> Tím bylo slovo globální se 166 případy výskytu. Zvedneme-li toleranci o 25%, dostaneme po zaokrouhlení na desítky požadovanou hranici 210 výskytů. Bude-li analyzovaný výraz disponovat vyšší frekvencí, nebudeme jej považovat za neologismus. Při analýze budeme brát v potaz frekvenci zjišťovanou v korpusech SYN2010 a SYN2013PUB.<sup>159</sup> Jsme si vědomi, že představené řešení není zcela ideální, ale považujeme jej za daných okolností za nejlepší možné.

---

<sup>154</sup> Hauser 1980, s. 58.

<sup>155</sup> Hauser 1980, s. 41.

<sup>156</sup> Dokladem našeho odmítnutí je slovo globální uvedené ve slovníku *Nová slova v češtině 2* jako neologismus. Neomat ukazuje jeho výskyt v 166 případech, kdežto korpus syn2010 (zpracovávající publicistické texty z let 2005-2009) v 3541 případech. Nárůst frekvence užití o 2133% dokazuje, že výraz globální přechází do neutrální slovní zásoby a není již pocítován jako neologismus. Dalším příkladem je slovo biopalivo, jehož frekvence vzrostla sedmáctkrát (konkrétně z 18 případů na 310).

<sup>157</sup> Hauser 1980, s.

<sup>158</sup> Už samotným srovnáním s průměrnou frekvencí výskytu slov ze vzorku je patrné, že výraz globální patří k nejfrekventovanějším neologismům obecně; zjištěný průměrný výskyt převyšuje patnáctkrát

<sup>159</sup> Korpusy SYN2010 a SYN2013PUB jsou oproti Frekvenčnímu slovníku češtiny z roku 2004 aktuálnější, publicistické texty v nich obsažené pochází z let 2005-2009. Je nutné sledovat výskyt slova v obou korpusech, neboť jsou disjunktní a každý text je zařazen pouze do jednoho z nich.

#### 4.3.1. Slova zastaralá

Zastaralé výrazy představují potenciální pramen rozšiřování slovní zásoby a za určitých podmínek se mohou opět stát součástí jádra slovní zásoby.<sup>160</sup> Dělíme je na archaismy a historismy.

##### 4.3.1.1. Archaismy

Archaismy jsou zastaralými pojmenováními pro skutečnost, kterou běžně označujeme slovem neutrálním. Archaismů se užívá především jako stylistických synonym<sup>161</sup> a prostředků pro vytvoření dobového koloritu v beletrii.<sup>162</sup>

Vnitřně je můžeme dále diferenciovat na slova zastarávající (patřící do pasivní slovní zásoby starší generace) a zastaralá.<sup>163</sup>

#### Příklady:

4. září, str. 1, „Unesený“ chlapec, jehož chtějí léčit v Praze, čeká na verdikt úřadů

„Je mu teprve pět let a lékaři mu už operovali nádor na mozk, **pročež** zatím nemůže sám jíst ani mluvit.“

V analyzovaném vzorku se vyskytoval pouze jeden archaismus.

##### 4.3.1.2. Historismy

Historismy označují věci a jevy již zaniklé. Historismů se užívá především v odborné a beletristické historické literatuře<sup>164</sup> a vždy v kontextu příslušné doby,<sup>165</sup> na kterou se váží.<sup>166</sup>

Jílek upozorňuje na skutečnost, že před rokem 1989 byla z ideologických důvodů považována za historismy a archaismy slova, která dnes náleží do jádra slovní zásoby a jsou užívána zcela běžně (např. domovník, strážník, exekutor).<sup>167</sup>

---

<sup>160</sup> Hauser 1980, s. 43.

<sup>161</sup> Karlík a kol. 1997, s. 94-95.

<sup>162</sup> Hauser 1980, s. 43.

<sup>163</sup> Hubáček 1987, s. 96.

<sup>164</sup> Karlík a kol. 1997, s. 95.

<sup>165</sup> Pokud je historismu ve zpravodajství užito v dobovém kontextu, nepovažujeme jej za prostředek aktualizace

<sup>166</sup> Hauser 1980, s. 42.

<sup>167</sup> Jílek 2005, s. 21.

Při analýze jsme narazili pouze na historismus StB, a to v titulku „Palladium měl svatý Metoděj, Václav i StB“. Vzhledem k jeho funkci v textu jej nelze považovat za prostředek aktualizace.

#### 4.3.2. Slova nová, neologismy<sup>168</sup>

Za neologismy považujeme nově utvářená slova, která jsou zpočátku užívána úzkým okruhem uživatelů (či dokonce jediným autorem).<sup>169</sup> S rostoucí frekvencí výskytu ztrácejí časový příznak a přechází do neutrální slovní zásoby.<sup>170</sup> Rozšiřování neologismů z různých tematických okruhů se děje především skrze publicistickou oblast.<sup>171</sup>

Do slovní zásoby se neologismy dostávají přejímkami z cizího jazyka, tvořením z domácích slovních základů<sup>172</sup> a přehodnocováním sémantiky lexika.<sup>173</sup> Příčiny vzniku jsou vnitřní i vnější. Vnější mimojazykové příčiny odpovídají společenské potřebě pojmenovat nově vzniklé skutečnosti.<sup>174</sup> Dále sem patří snaha o prestiž autora.<sup>175</sup> Za vnitřní jazykové důvody jsou považovány nutnost stylistického odstínění, strukturní potřeba nahrazení starého pojmenování nevyhovujícího svou formou<sup>176</sup> a snaha o odstranění variant, polysémie a homonymie.<sup>177</sup>

Filipec a Čermák rozlišují neologismy v užším slova smyslu neboli neologismy perspektivní (odpovídající jazykové normě, předpokládající perspektivnost a užívání, kandidující na součást běžné slovní zásoby) a neologismy v širším pojetí, kam se řadí neperspektivní neologismy (mající povahu návrhů, nepřijatých náhrad za jiná slova), pojmenování okazionální, autorská a pojmenování etapová, módní.<sup>178</sup>

Z hlediska tvoření neologismů vyčleňujeme slovotvorné neologismy<sup>179</sup>, souslovné neologismy, frazeologické neologismy (patří sem i aktualizace stávajících frazeologismů<sup>180</sup>) a sémantické neologismy.<sup>181</sup>

---

<sup>168</sup> Neologismy, obzvláště slovesa, disponují též dynamizujícím potenciálem – viz Bečka 1992, s. 227.

<sup>169</sup> Hauser 1980, s. 43.

<sup>170</sup> Jílek 2005, s. 21.

<sup>171</sup> Hauser 1980, s. 45.

<sup>172</sup> Za neologismy nepovažujeme záměrné deformace slov nebo novotvoření z neznalosti jazykových prostředků u cizinců a dětí – viz Hauser 1980, s. 44.

<sup>173</sup> Mistrík 1985, s. 76.

<sup>174</sup> Hauser 1980, s. 44.

<sup>175</sup> Filipec, Čermák, s. 99.

<sup>176</sup> Hauser 1980, s. 45.

<sup>177</sup> Filipec, Čermák, s. 99.

<sup>178</sup> Filipec, Čermák 1985, s. 99.

<sup>179</sup> Z důvodu přehlednosti je nebudeme zařazovat do taxonomie morfologických aktualizacích prostředků a ponecháme je v lexikální rovině

<sup>180</sup> Jílek 2005, s. 23.

Při analýze jsme nerozlišovali mezi jednotlivými typy neologismů a všechny výskyty zařadili do společné kategorie.

### **Příklady:**

1. září, str. 3, Němeček kopíruje své předchůdce

„Julínek zase uzákonil regulační poplatky, změnil systém vzdělávání lékařů a pokusil se řešit **finanční kouli na noze** brněnské Fakultní nemocnice u svaté Anny v podobě tamní takzvané Mayo kliniky.“

1. září, str. 10, Nezkušená, či nevyzkoušená?

„Nemá dost zkušeností a je až příliš mírná vůči **imperiálním snahám** Moskvy, ne-li prokremelská, zlobí se pobaltské země.“

19. září, str. 1, **Ostrovní kocovina**. Nic už nebude jako dřív

Práci s korpusy a frazeologickými slovníky jsme za neologismy označili celkem 41 slov či slovních spojení.

## **4.4. Vrstva slov expresivních**

Základ slovní zásoby tvoří neutrální slova s nociónálním významem, která slouží pouze k základnímu pojmenování reality.<sup>182</sup> Expresivní výraz se od neutrálního odlišuje tím, že vedle nociónálního významu obsahuje i pragmatickou významovou složku vyjadřující citový a volní vztah mluvčího ke sdělované skutečnosti.<sup>183</sup> Expresivní příznak mohou mít slova všech stylových oblastí s výjimkou termínů.<sup>184</sup>

Existují tři typy expresivity: inherentní adherentní a kontextová.<sup>185</sup> Hauser se ve své publikaci zabývá pouze expresivitou inherentní.<sup>186</sup> Jelikož provádíme analýzu textů, nikoli hodnocení jednotlivých osamostatněných slov bez kontextu, zahrneme do naší taxonomie

---

<sup>181</sup> Hauser 1980, s. 46-47.

<sup>182</sup> Jílek 2005, s. 23.

<sup>183</sup> Karlík a kol. 1997, s. 95.

<sup>184</sup> Hauser 1980, s. 51.

<sup>185</sup> Filipec a Čermák rozlišují expresivitu kvantitativní a kvalitativní, toto rozčlenění však nepovažujeme za relevantní pro naši práci – viz Filipec, Čermák 1985, s. 92.

<sup>186</sup> Hauser 1980, s. 48-50.

i expresivitu adherentní a kontextovou. Hauser dále uvádí dělení podle druhu expresivních příznaků. Pro naši práci je důležitá přítomnost expresivního příznaku, nikoli jeho kvalita, proto se dělením příznaků na pozitivní a negativní nebudeme zabývat.

V případě identifikace expresivních výrazů nebylo nutné využití slovníků, o přítomnosti příznaku jsme na základě níže stanovených vymezení jednotlivých podtypů mohli kvalifikovaně rozhodnout sami.

#### **4.4.1. Expresivita inherentní**

Inherentní expresivita je vnitřně spjatá se slovem,<sup>187</sup> tj. není kontextově vázána.<sup>188</sup> Rozlišujeme tři podtypy inherentní expresivity: hláskovou, slootovornou (již je zachycena v kapitole věnující se morfologické rovině) a lexikálně sémantickou.

##### **4.4.1.1. Hlásková expresivita**

Projevuje se zvláštní hláskovou stavbou slova, jaká se u neutrálních slov běžně nevyskytuje. Typickým příkladem je spojení palatály se zadní samohláskou či seskupení hlásek ajs/ajz.<sup>189</sup>

Výrazy hláskově expresivní se v textech nenalézaly. Typickými příklady jsou slova jako maglajs, nekňuba či ťulpas.<sup>190</sup>

##### **4.4.1.2. Lexikálně sémantická expresivita**

Tento podtyp inherentní expresivity je spjat se základním významem slova, který sám označuje věci vyvolávající citové hodnocení.<sup>191</sup> Patří sem slova odvozená od onomatopoických interjekcí a slova typu blbý, hrabivý, pitomý, jejichž expresivita spočívá přímo v jejich sémantice.<sup>192</sup>

#### **Příklady:**

17. září, str. 4, Nikdo nechtěl Prameny vést. Teď se o to perou

---

<sup>187</sup> Jílek 2005, s. 24.

<sup>188</sup> Karlík a kol. 1997, s. 95.

<sup>189</sup> Jílek 2005, s. 24.

<sup>190</sup> Jílek 2005, s. 24.

<sup>191</sup> Hauser 1980, s. 49.

<sup>192</sup> Jílek 2005, s. 25.

„Koho budu volit, ještě nevím,“ krčí rameny muž a opřený o plot pozoruje **cvrkot** v sousedství, kde se právě čistí ucpaná kanalizace.

18. září, str. 14, Svět proti IS: připraveni rvát se až do posledního Kurda

„Háček je v tom, že se zatím ukázali jako zcela **neschopní** a demoralizovaní.“

19. září, str. 4, Taktika lobbisty Rittiga. Žalobami „straší“ kritiky

„Lobbistu popudily třeba výroky členů Nadačního fondu proti korupci, kteří v souvislosti s ním zmínili důkazy o těžké korupci nebo prohlásili, že skuteční **lotři** skončí za mřížemi.“

Výrazů s tímto typem expresivity jsme objevili celkem 76.

#### 4.4.2. Expresivita adherentní

Adherentní expresivita je spjata s jedním z významů lexika, nikoli však s jeho základním významem.<sup>193</sup> Ve slově existuje pouze potenciálně a ožívá až v kontextu.<sup>194</sup>

##### Příklady:

4. září, str. 2, ODS dluží státu miliony korun na pojistném

„Volič si zákonitě řekne: No, tak takovýhle **svině** volit nikdy nebudu.“

19. září, str. 2, Peníze na sociální dávky dál visí ve vzduchu, ministryně je klidná

„Když nebylo zbytí, připustil „**drobná** pochybení.“

22. září, str. 1, Trávu u silnic sekali za miliony „vinaři“

„Mohly pouze sehrát roli užitečného „**křoví**“, s nímž se vítězná firma domluví na ceně.“

Výrazů s příznakem adherentní expresivity se v textech vyskytlo 41.

---

<sup>193</sup> Jílek 2005, s. 25.

<sup>194</sup> Mistrík 1985, s. 81.

#### 4.4.3. Expresivita kontextová

V tomto případě vzniká expresivita slova<sup>195</sup> aktuálně jako následek jeho zařazení do stylově, citově či jinak odlišeného kontextu a nepromítá se tak do systémově zakotveného významu slova.<sup>196</sup> Užívá se jí v rámci stylizace textu k dosažení zvláštního sémantického efektu, např. ironie nebo slovního humoru.<sup>197</sup>

Při posuzování, zda se v textu jedná o kontextovou expresivitu, jsme nuceni přistoupit ke značnému omezení. Jelikož je signálem kontextové expresivity úmyslné a nenáležité užití lexika v rámci stylové sféry, pro niž není určeno,<sup>198</sup> je možné jako kontextově expresivní hodnotit téměř všechny prostředky z naší taxonomie lexikálních aktualizačních prostředků. Omezíme se tedy pouze na výrazy dosahující zvláštního sémantického efektu a za kontextově expresivní budeme považovat slova užitá ironicky a slova užitá v žertovném smyslu.<sup>199</sup>

Ve vzorku jsme nezaznamenali žádný výraz, který by splňoval nastavená kritéria. Příkladem kontextové expresivity z odborné literatury je následující věta: „Na tiskovou konferenci přišel ministr vnitra se svými zbrojnoši ...“<sup>200</sup>

#### 4.5. Vrstva slov cizích

Na vrstvu cizích slov lze pohlížet z mnoha faktorů, např. podle míry přizpůsobení slovům domácím, stáří a pramene přejetí či podle jejich funkce.<sup>201</sup> Za relevantní pro naši práci považujeme třídění lexika z hlediska míry přizpůsobení.

Pojmenování s cizím příznakem lze rozvrhnout na osu, jejíž krajní body tvoří slova zdomácnělá a slova nepřizpůsobená. Zdomácnělé lexikum je zcela přizpůsobeno podmínkám národního jazyka a je zakotveno v jazykovém podvědomí uživatelů natolik, že si cizí původ vůbec neuvědomují. Lexikum nepřizpůsobené se naopak stále pocituje a chová jako cizí.<sup>202</sup> Přičteme-li k definici zdomácnělých slov fakt, že mnoho z nich náleží do jádra slovní zásoby, je jasné, že tyto výrazy nemůžeme považovat za prostředek aktualizace.

---

<sup>195</sup> Jílek upozorňuje, že se kontextová expresivita netýká výlučně lexikálních jednotek. Při analýze však budeme zaznamenávat pouze pojmenování do této roviny jazyka spadající – viz Jílek 2005, s. 25.

<sup>196</sup> Karlík a kol. 1997, s. 95.

<sup>197</sup> Jílek 2005, s. 25.

<sup>198</sup> Jílek 2005, s. 25.

<sup>199</sup> Vycházíme z Hubáčková rozdělení slov z hlediska citového zabarvení – viz Hubáček 1987, s. 102-103.

<sup>200</sup> Jílek 2005, s. 26.

<sup>201</sup> Hauser 1980, s. 51.

<sup>202</sup> Hauser 1980, s. 51-52.

Slova nepřizpůsobená dělíme na pojmenování cizích reálií a slova citátová.<sup>203</sup> Pojmenovávání cizích reálií je ve zpravodajství běžné, ba dokonce nutné, proto jej nezařazujeme do taxonomie. Aktualizačním potenciálem tak disponují ve vrstvě cizích slov pouze slova citátová a jejich kalky.

Pro svou nápadnost nebyla identifikace citátových slov obtížná a o zařazení výrazů jsme mohli kvalifikovaně rozhodnout sami.

#### 4.5.1. Slova citátová

Za citátová slova považujeme jednoslovné i víceslovné výrazy zachovávající všechny rysy jazyka, z něhož byly převzaty.<sup>204</sup> Slova citátová tedy nerespektují fonologickou či morfologickou stavbu češtiny a mají své zvláštnosti v pravopise i ve výslovnosti.<sup>205</sup>

Citátová slova jsou vždy stylisticky příznaková. Bývají projevem intelektualizace sdělení a snahy po exkluzivitě vyjadřování. Do značné míry jsou nadbytečná.<sup>206</sup>

Slova citátová můžeme rozdělit do dvou skupin podle toho, zda mají nebo nemají v češtině své ekvivalenty, přičemž cizí pojmenování jsou oproti domácím ekvivalentům exkluzivnější.<sup>207</sup>

Mezi citátovými slovy se zpravidla vyčleňují skutečné citáty (příslloví, úsloví v původním jazyce a jejich kalky) a okřídlená slova (výroky slavných osobností a jejich kalky).<sup>208</sup> V naší práci nebudeme tyto výrazy vydělovat do samostatných skupin.

Za kalky označujeme doslovné překlady cizích slov a slovních spojení.<sup>209</sup> Překlady nedisponují cizím příznakem, proto budeme kalky citátových slov započítávat pouze mezi frazeologismy.

#### Příklady:

1. září, str. 1, Úspory podle ministra: Náš pacient, naše jídlo

„Vše ostatní je nutné nakupovat přes prostředníky a služby zajišťovat levněji takzvaným **outsourcingem**, tedy nákupem zvenčí.“

---

<sup>203</sup> Hauser 1980, s. 52.

<sup>204</sup> Hubáček 1987, s. 106.

<sup>205</sup> Čechová a kol. 2008, s. 171.

<sup>206</sup> Hauser 1980, s. 54.

<sup>207</sup> Hrbáček, *Citátové výrazy a jiné periferní lexikální prvky cizího původu v slovní zásobě češtiny* [online]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2061>

<sup>208</sup> Jílek 2005, s.

<sup>209</sup> Jílek 2005, s. 31.



4. září, str. 7, Obamovo „**Ich bin ein Berliner**“: Pobaltí a jiné časy

11. září, str. 7, O ženě, jež z šoku z 11. září utratila sto milionů

„Noviny, potom přišla sledovaná televizní **show** Oprah Winfreyové.“

Ve zkoumaných zpravodajských sděleních jsme napočítali 47 citátových slov.

## 4.6. Obrazná pojmenování

Obrazné neboli nepřímé pojmenování označuje použití slova pro jinou skutečnost, než ke které se svým základním významem váže.<sup>210 211</sup>

Užitím obrazného pojmenování se zvyšuje pozornost posluchače (v případě novin čtenáře) i sdělovací účinnost promluvy.<sup>212</sup> Podle Chloupka plní obrazná vyjádření v publicistickém projevu nejen svou funkci sdělnou, ale poutají čtenáře a dodávají jazykovému projevu živosti a naléhavosti. Jimi obohacené sdělení pak bývá emocionálnější, procítěnější a nabývá větší agitační působivosti. Prostřednictvím obrazů lze odhalit projevy kladného nebo záporného vztahu autora k obsahu sdělení.<sup>213</sup>

V odborné literatuře panuje značně nejednotný postoj ke členění prostředků nepřímé nominace.<sup>214</sup> Tento problém vyřešíme následováním z našeho pohledu nejjednoduššího a nejzákladnějšího přístupu, který představuje Josef Hrabák v díle *Poetika*. Rozlišuje zde dva hlavní typy přenášení významu – metaforu a metonymii.<sup>215</sup> Ostatní prostředky považuje za druhy těchto dvou kategorií. Hrabákův přístup nebudeme přebírat zcela, rozlišování všech podtypů metafory a metonymie by bylo adekvátní při analýze básnického textu, nikoliv však textu zpravodajského. Za relevantní pro naši práci považujeme vyčlenění přirovnání jako zvláštního druhu metafory a synekdochy jako nejdůležitější odrůdy metonymie. Všechny tyto prostředky se v různém postavení objevují v odborné literatuře, z níž při sestavování taxonomie aktualizačních prostředků vycházíme, proto můžeme dané opatření prohlásit za

<sup>210</sup> Bečka 1992, s. 130.

<sup>211</sup> V poetice se tento typ nominace označuje jako tropy – viz Filipec, Čermák 1985, s. 108.

<sup>212</sup> Hlavsa, *K obraznému vyjadřování v našich novinách* [online]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=5069>

<sup>213</sup> Chloupek 1991, s. 207.

<sup>214</sup> Příruční mluvnice považuje za základní prostředky metaforu, metonymii a synekdochu – viz Karlík a kol. 1997, s. 97-99. Shodné rozčlenění nacházíme u Jílka a Hausera – viz Jílek 2005, s. 44.; Hauser 1980, s. 71-76. U Filipce s Čermákem nalézáme metaforu, metonymii a přirovnání – viz Filipec, Čermák 1985, s. 109-111. Bečka uvádí dokonce čtyři základní prostředky, a to metonymii, synekdochu, přirovnání a metaforu – viz Bečka 1992, s. 130.

<sup>215</sup> Hrabák 1973, s. 139.

čistě technickou záležitost, k jejímuž přijetí nás vedla snaha se co nejlépe vyrovnat s odlišnými přístupy jednotlivých lingvistů.

Prostředky obrazného vyjadřování jsme byli schopni na základě stanovených definic identifikovat sami.

Pod obrazná pojmenování řadíme i frazeologismy, jelikož mají povahu víceslovných ustálených pojmenování s přeneseným (obrazným) významem.<sup>216</sup> Pro lepší přehlednost je však vydělíme do samostatné podkapitoly.

#### **4.6.1. Metafora<sup>217</sup>**

Metaforou rozumíme přenášení slov na základě vnější podobnosti denotátů. Podobnost se může týkat tvaru, barvy, umístění, rozsahu či funkce.<sup>218</sup> Důležitým aspektem metafory je, že podobnost je pouze implicitní, nikoli explicitní.<sup>219</sup>

Z hlediska ustálenosti rozlišujeme metafory aktuální a uzuální (lexikalizované). Aktuální metafory se vyskytují především v umělecké a publicistické oblasti. Zdůrazňují obraznost, jejich cílem je zprostředkovat nové vidění skutečnosti. U aktuálních metafor se nepřenáší pouze pojmenování, ale do jisté míry i jeho primární význam. Napětí mezi novým neobvyklým kontextem a primárním významem dodává metaforickému pojmenování expresivní ráz.<sup>220</sup> Častým užíváním se aktuální metafory automatizují a stávají uzuálními.

Uzuální metafory jsou v jazyce pevně ustálené. Patří sem především lexikální metafory s pojmenovávací funkcí a metafory fungující jako expresivní synonyma. Častý je i jejich výskyt v ustálených lidových spojeních a ve frazémeh. Na rozdíl od aktuálních metafor jsou u nich konotace vztahující se k primárnímu významu nežádoucí.<sup>221</sup>

Uzuální metafory nepovažujeme kvůli jejich zakotvenosti v jazyce za prostředek aktualizace, proto budeme ve vzorku identifikovat pouze metafory aktuální. Aktuální metafory se na rozdíl od lexikalizovaných nefixují ve výkladových slovnících.<sup>222</sup> Výskyt ve slovníku proto použijeme jako kritérium pro rozlišování mezi metaforou aktuální a uzuální.

Srpová upozorňuje na existenci tzv. kvazipersonifikace, kdy je konkrétní okruh osob zastoupen hypersémem chápaným jako neživotný (např. „Nyní se podniky prohýbají a kroutí

---

<sup>216</sup> Jílek 2005, s. 74.

<sup>217</sup> Metafory disponují též dynamizujícím potenciálem – viz Bečka 1992, s. 229.

<sup>218</sup> Hauser 1980, s. 71.

<sup>219</sup> Hrabák 1973, s. 143

<sup>220</sup> Karlík a kol 1997, s. 98.

<sup>221</sup> Karlík a kol. 1997, s. 98.

<sup>222</sup> Mistrík 1985, s. 137.

pod dědictvím minulých let“). Takovéto výrazy jsou formálně řazeny mezi personifikace, ale významově je chápeme jako metonymie či synekdochy.<sup>223</sup> V případě výskytu kvazipersonifikací v našem vzorku se budeme řídit formální příslušností k personifikacím, a proto je budeme započítávat pod metaforická pojmenování.

Při kvantifikaci nebudeme mezi metafory počítat frazeologismy vzniklé metaforickým přenosem.

### **Příklady:**

1. září, str. 1, Sobotka proti všem – sankce jsou prý chyba

„Není možné **roztáčet** jen **spirálu sankcí**, které budou mít hospodářské dopady nejen na Rusko, ...“

2. září, str. 7, Velký polský úspěch v Bruselu, ale velký problém pro Polsko

„Tusk se za léta, kdy byl u moci, **stal politickým Atlasem, který si na svá bedra dal tolik, že mu nebyl schopen nikdo konkurovat.**“

17. září, str. 1, Skotské Ne základnám! chce vyhnat britské ponorky

„První linie se tyčí nahoře na plotu, **další se krouť po zemi a vytváří jakési moderní hradby.**“

Ve zpravodajství jsou velmi využívané kvazipersonifikace. Jejich započítáváním mezi metafory se celkový počet metaforických pojmenování vyšplhal na 1281 výskytů.

#### **4.6.1.2. Přirovnání**

Přirovnání se odlišuje od metafory tím, že v případě metafory je podobnost implicitní, kdežto v případě přirovnání je explicitně vyjádřena.<sup>224</sup> Z formálního hlediska je přirovnání tvořeno komparandem (to, co přirovnáváme), relátorem (spona), tertiem comparationis (společná vlastnost), komparátorem (formální ukazatel) a komparátem (to, k čemu

---

<sup>223</sup> Srpová 1998, s. 119.

<sup>224</sup> Hrabák 1973, s. 143.

přirovnáváme). Užití spony a společné vlastnosti je potenciální, přirovnání lze vyjádřit i větou vedlejší.<sup>225</sup>

### Příklady:

1. září, str. 1, Pera koupí škola, ať si děti nezávidí

„Zatímco jeden školák má na lavici vyskládanou hromádku tužek a fixů za pár korun, jeho spolužák z bohatší rodiny **má vybavu, jako kdyby jeho rodiče vyloupili luxusní papírnictví.**“

1. září, str. 3, Němeček kopíruje své předchůdce

„Ač byli oba **jako oheň a voda** a jejich názory byly politicky diametrálně odlišné,...“

19. září, str. 1, Ostrovní kocovina. Nic už nebude jako dřív

„Referendum ve Skotech probudilo vášně a silné emoce, které nepůjde jen tak **zhasnout jako světlo v kuchyni.**“

Přirovnání jsme zaznamenali celkem v 34 případech.

#### 4.6.2. Metonymie

Podstatou metonymie je přenášení slov na základě vnitřní souvislosti s původním denotátem. Souvislost může být prostorová, časová, funkční, kvalitativní apod.<sup>226</sup>

Jílek dělí metonymie na strukturní (slovo má vedle původního významu i význam metonymický), kontextové (reprezentující přenos vlastního jména) a etymologické (z vlastního jména vzniká obecné označení).<sup>227</sup> Při analýze nebudeme mezi jednotlivými typy rozlišovat.

Stejně jako v případě metafor identifikujeme z hlediska ustálenosti metonymie aktuální a uzuální (lexikalizované). Klíč k jejich rozlišení nabízí Bečka. U lexikálních metonymií podle něj dochází k přesunu významu na abstrakta děje a abstrakta vlastností

<sup>225</sup> Filipec, Čermák 1985, s. 110-111.

<sup>226</sup> Jílek 2005, s. 45.

<sup>227</sup> Jílek 2005, s. 46-47.

(vznikají tak výrazy typu psaní, cvičení apod.)<sup>228</sup> Tohoto přístupu se při rozhodování, zda jde o aktuální či uzuální metonymii, přidržíme i my (aktualizační potenciálem disponují obdobně jako u metafor pouze metonymie aktuální).

K metonymiím budeme započítávat i symboly, tj. označení konkrétního předmětu, který je konvenčním znakem abstraktního pojmu (např. kalich je symbolem husitství).<sup>229</sup>

### **Příklady:**

9. září, str. 7, Obama oznámí, že na vymazání **černé** z mapy světa chce tři roky

30. září, str. 4, Děti **šprtaly Alzheimerovu chorobu**

Výskyt metonymií byl ve zpravodajství velmi nízký. Nalezli jsme pouhá dvě aktuální metonymická pojmenování, přičemž v jednom případě šlo o symbol.

#### **4.6.2.1. Synekdocha**

Přenášení slov na základě rozsahových poměrů denotátů označujeme jako synekdochu. Existují čtyři typy synekdochy: pars pro toto označující přenos pojmenování části na celek, totum pro parte znamenající přenos pojmenování celku na část,<sup>230</sup> species pro genere označující přenos pojmenování druhu na rod a genus pro specie znamenající přenos pojmenování rodu na druh.<sup>231</sup> Při identifikaci synekdochy nebudeme rozlišovat mezi zmíněnými subtypy a veškeré výskyty zahrneme do společné kategorie.

### **Příklady:**

4. září, str. 1, ODS dluží státu miliony korun na sociálním pojištění

„Když před sebou hrnete dluhy, musíte upřednostnit věci, které hoří daleko víc než **stát**,“ řekl pod podmínkou zachování anonymity zdroj blízký vedení ODS.

4. září, str. 3, Na Ukrajině padl „fajn chlap, který měl smůlu“. Byl na straně rebelů

---

<sup>228</sup> Bečka 1992, s. 92.

<sup>229</sup> Filipec, Čermák 1985, s. 110.

<sup>230</sup> Hauser 1980, s. 76.

<sup>231</sup> Hrabák 1973, s. 151.

„Také v tomto případě to potvrdila jeho **rodina**.“

17. září, str. 4, Nikdo nechtěl Prameny vést. Teď se o to perou

„Složitá situace si vybírala svou daň, v Pramenech část noci nesvítilo veřejné osvětlení, obec neměla peníze na nákup popelnic na tříděný odpad ani na to, aby v okolí nechala posekat **bolševník**.“

Synekdoch jsme napočítali celkem 92.

## 4.7. Pojmenování frazeologická a idiomatická

„Frazém<sup>232</sup> je ustálená kombinace alespoň dvou slovních forem, která má celistvý význam (zpravidla nerozložitelný na významy jednotlivých složek) a jejímž charakteristickým rysem je, že minimálně jeden z jejích komponentů je v dané funkci omezen pouze na tuto kombinaci (popřípadě na několik málo dalších).<sup>233</sup> Pro frazeologismy je typická ustálenost, neměnnost celého spojení<sup>234</sup> a častá metaforičnost a expresivnost.<sup>235</sup> Uplatnění nachází především v hovorovém a publicistickém stylu, ve stylu uměleckém fungují jako charakterizační prostředek.<sup>236</sup>

Při vnitřním členění jsme se přidrželi Jílkova přístupu, který frazeologismy dělí na větné, nevětné a přechodový typ mezi frazémy větnými a nevětnými.<sup>237</sup>

Při identifikaci frazémů a idiomů jsme využili *Slovníky české frazeologie a idiomatiky*. V některých případech bylo možné rozhodnout na základě vlastní zkušenosti.

### 4.7.1. Nevětné frazeologismy

Tento typ frazémů se zapojuje do vět až v konkrétních kontextech, v nichž bývá gramaticky modifikován. Nejčastějšími typy nevětných frazeologismů jsou frazémy s funkcí slovesnou, obsahující sloveso, frazémy s funkcí jména v nominativu, vzniklé kombinací adjektiva a substantiva, frazémy s funkcí jména v nominativu, vzniklé kombinací substantiv,

---

<sup>232</sup> Frazém je synonymum pro frazeologismus

<sup>233</sup> Karlík a kol. 1997, s. 71.

<sup>234</sup> Chloupek 1991, s. 210.

<sup>235</sup> Karlík a kol. 1997, s. 71.

<sup>236</sup> Jílek 2005, s. 74.

<sup>237</sup> Frazémy je dále možno dělit podle rozsahu frazeologizace, slovnědruhové příslušnosti, jazykových typů částí frazeologismu, citových příznaků, původu nebo stylistické příslušnosti – viz Hauser 1980, s. 161-163.

frazémy s funkcí adverbialní, vzniklé kombinací substantiva a adjektiva a frazémy ze synsémantických komponentů. K nevětným frazémům se přiřazují také ustálená přirovnání, jimiž se charakterizuje skutečnost připodobněním jejího znaku k předem danému zobecněnému modelu. Jejich hlavní funkcí je intenzifikace nebo zhodnocení tohoto znaku.<sup>238</sup>

### **Příklady:**

2. září, str. 1, Kompletku, nebo malý? Jak se padělají doklady

„Jde o výkonné špičky padělatelů, kteří na deset let ovládli **černý trh** s doklady u nás a částečně v zahraničí.“

2. září, str. 7, Velký polský úspěch v Bruselu, ale velký problém pro Polsko

„Příští premiér bude proto slabším premiérem,“ uvádí však Lis, považovaný za **šedou eminenci** polské vlády.

19. září, str. 2, **Peníze** na sociální dávky dál **visí ve vzduchu**, ministryně je klidná

Nevětných frazeologismů bylo užito v 209 případech.

#### **4.7.2. Přechodový typ mezi nevětnými a větnými frazeologismy**

Přechodovou vrstvou mezi větnými a nevětnými frazémy tvoří rčení<sup>239</sup> neboli úsloví. Jejich klíčovým prvkem je sloveso, mají charakter slovesných nevětných frazémů. Rčení se vždy začleňují do projevu a podle kontextu se mluvnicky mění. Některá úsloví mají ustálenou větnou podobu a v infinitivní formě neexistují.<sup>240</sup>

Rčení se ve zpravodajství neobjevilo, proto uvádíme příklady z odborné literatury: dělat z komára velblouda, vzít vítr z plachet, teče mu do bot.<sup>241</sup>

---

<sup>238</sup> Karlík a kol. 1991, s. 72.

<sup>239</sup> Za určitých podmínek mohou mít rčení dynamizující potenciál – viz Bečka 1992, s. 229.

<sup>240</sup> Hauser 1980, s. 164.

<sup>241</sup> Jílek 2005, s. 75-76.

### 4.7.3. Větné frazeologismy

Frazémy větné mohou mít podobu hotové věty<sup>242</sup> nebo souvětí. Vnitřně je diferencujeme na pořekadla, přísloví, pranostiky a okřídlená slova.<sup>243</sup> Při analýze nebudeme mezi jednotlivými typy rozlišovat.

Porekadla mají (na rozdíl od rčení) stálou neměnnou podobu. Mají povahu průpovědek situačních nebo charakterizujících osoby.<sup>244</sup>

Hlavním rozpoznávacím rysem přísloví je jejich mravní ponaučení. Přísloví nepotřebují kontext, mají smysl sama o sobě a většinou mají metaforickou podobu.<sup>245</sup>

Pranostiky zobecňují zkušenost ze vztahu roční doby a charakteristického počasí, popř. zemědělských prací.<sup>246</sup>

Okřídlená slova máme definována v podkapitole citátových slov.

#### Příklady:

3. září, str. 2, Klidně si mě přehlasujte, já vás dám k soudu, pohrozil prezident

„A konečně sociální demokrat Jaroslav Zavadil jde spíše cestou „**vlk se nažere a koza zůstane celá**“.

17. září, str. 8, Jak agent CIA Storm vezl šéfovi al-Káidy za ženu Irenu Horákovou

„**Láska** mezi krásnou blondýnou a vůdcem al-Káidy zpočátku **neprocházela žaludkem, ale internetem**.“

20. září, str. 3, Univerzální vzdělanec, nebo šikovný řemeslník?

„A že přece není žádná ostuda pracovat rukama, vždyť **řemeslo má** už zase **zlaté dno**.“

Větné frazeologismy se ve vzorku vyskytovaly výrazně méně než frazeologismy nevětné. Zaznamenali jsme 9 výskytů.

---

<sup>242</sup> Patří sem i frazémy s podobou neslovesné věty – viz Karlík a kol. 1997, s. 72.

<sup>243</sup> Jílek 2005, s. 76.

<sup>244</sup> Hauser 1980, s. 164.

<sup>245</sup> Jílek 2005, s. 76.

<sup>246</sup> Jílek 2005, s. 76.



#### 4.7.4. Idiomy

Idiomy obsahují monokolokabilní reliktní prvek, tj. takový, který se mimo konkrétní idiomatické spojení v jazyce nevyskytuje.<sup>247</sup>

Za idiomy bývají někdy nepřesně považovány frazeologické jednotky typické pro určitý jazyk a do jiného jazyka nepřeložitelné.<sup>248</sup>

#### Příklady:

15. září, str. 10, Kyjevský Majdan nyní vypadá, jako by tam revoluce ani nebyla

„Od svržení prezidenta Viktora Janukovyče uplynulo jen o něco víc než půl roku, ale v centru Kyjeva dnes **není** po stanovém městečku na Majdanu a po barikádách **ani vidu**.“

V analyzovaných textech se vyskytl pouze jeden idiom.

#### 4.8. Dílčí závěr

V lexikální rovině se potvrdilo, že základem zpravodajství je spisovný jazyk. Obdobně jako v morfologické rovině se našlo několik výjimek, konkrétně 32 nespisovných slov, ale po porovnání s ostatními vrstvami příznakové slovní zásoby můžeme prohlásit tento počet výskytů za nízký. Do vrstvy slov podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka jsme zařadili i dva spisovné regionalismy. Pro čtenáře z druhé jazykové oblasti jsou totiž nápadné a potenciálně aktualizací.

Z vrstvy slov podle slohových příznaků se ve vzorku nejčastěji uplatňovala slova hovorová se 162 případy výskytu, z toho 130 slov řadíme do hovorové češtiny. Slova hovorové češtiny jsou užívána především jako synonyma výrazů, u kterých je pocíťován knižní ráz. V určitých kontextech pak hovorová slova lépe vystihnou sdělovanou skutečnost. Důvodem užití může být i fakt, že autor sdělení hovorový příznak nepocíťuje a výraz považuje za neutrální. U publicismů je třeba upozornit na to, že celkový počet výskytů (120) je zapříčiněn častým opakováním několika výrazů (např. kauza), nikoli širokým spektrem výrazů rozmanitých.

---

<sup>247</sup> Jílek 2005, s. 76.

<sup>248</sup> Hauser 1980, s. 161. Příruční mluvnice uvádí jiné pojetí frazémů a idiomů: označení frazém akcentuje formální stránku frazeologické jednotky, idiom stránku významovou – viz Karlík a kol. 1997, s. 71.

V případě vrstvy slov podle časových příznaků se ukazuje, že zpravodajství má dynamický charakter, jde takzvaně „s dobou“ a dokonce se samo podílí na vzniku nových výrazových jednotek. Ve vzorku se nevyskytoval žádný aktuální historismus a pouze jeden archaismus. Zato neologismů jsme napočítali 41, v každém vydání se tak průměrně nacházel alespoň jeden.

U expresivních slov byla nejčastěji užitým typem expresivity lexikálně sémantická expresivita se 76 případy výskytu. Následuje expresivita adherentní se 41 výskyty. Hláskovou ani kontextovou expresivitu jsme ve vzorku nezaznamenali. Poměrně malá přítomnost expresivních výrazů je zřejmě způsobená tím, že citový příznak by mohl být vnímán jako projev novinářova názoru.

Citátových slov jsme napočítali celkem 47. Důvody jejich uplatňování ve zpravodajství jsou zřejmé: buď neexistuje český ekvivalent, nebo se citátového výrazu užívá za účelem zvýšení exkluzivity textu.

V oblasti obrazných pojmenování nacházíme nejčastější lexikální prostředek aktualizace. Je jím metafora, kterou jsme v analyzovaných textech zaznamenali v 1281 případech. Příčinou tohoto vysokého čísla je započítávání kvazipersonifikací mezi metaforická pojmenování. Naopak metonymie se ve vzorku téměř nevyskytovaly, a pokud ano, tak v podobě synekdoch.

U frazeologických pojmenování zcela jasně převažují frazémy nevětné. Ve vzorku jsme zaznamenali 209 výskytů, zatímco větných frazémů bylo pouze devět a rčení nebylo užito v žádném případě. Důvodem častého uplatňování frazémů může být jejich ustálenost. Uživatelé jazyka je užívají v běžné mluvě a mnohdy už nepocítují jejich obraznost.

## 5. Syntaktická rovina

V oblasti syntaxe považujeme za příznakové užívání prostředků umožňujících zdůrazňování a vytýkání.<sup>249</sup> Mistrík mluví o prostředcích expresivních, jež vyjadřují nálady a osobní pocity. Jejich bezpříznakovými protějšky jsou konstrukce nociónální, pomocí kterých se komunikuje věcně a bez osobního zaujetí.<sup>250</sup>

V syntaxi je značně problematická kategorizace aktualizačních prostředků, neboť oproti lexikologii nebyla dosud stanovena typologie příznakových prostředků, z níž bychom mohli v naší práci vycházet. Syntaktické a stylistické odborné publikace se navíc v zařazení zdůrazňovacích a vytýkacích prostředků odlišují.

V naší práci částečně převezmeme dělení ze *Skladby češtiny*. Zastřešující kategorie pro část syntaktických prostředků s aktualizačním potenciálem tedy nazveme výpovědní modifikace a specifické postupy aktuálního členění.

Dále do taxonomie zahrneme syntaktické a řečnické figury podle Hrabákova členění, typy vět z hlediska příznakovosti a členskou sounáležitost přívlastku.

Kromě příznakových prostředků umožňujících zdůrazňování a vytýkání budeme považovat za prostředky aktualizace syntaktické vazby knižního rázu.

### 5.1. Výpovědní modifikace

Systémovým východiskem různých podob výpovědí jsou buď věty jednoduché s verbem finitem, nebo podřadná souvětí. Výpovědní modifikáty mají povahu ustálených syntaktických útvarů plnících jisté komunikační cíle a postoje.<sup>251</sup>

#### 5.1.1 Parcelace a předsouvání

Parcelace neboli segmentování označuje rozčlenění rematické či tematické složky na dílčí fragmenty, které se přesouvají do postpozice. Opakem parcelace je předsouvání výrazů před výpověď s cílem je vytknout.<sup>252</sup> Výrazy se tedy dostávají do antepozice. Z hlediska stylistického rozlišujeme v rámci parcelace a předsouvání samostatný větný člen a osamostatněný větný člen.

---

<sup>249</sup> Jílek 2009, s. 60.

<sup>250</sup> Mistrík 1985, s. 193.

<sup>251</sup> Grepl 1998, s. 389.

<sup>252</sup> Grepl 1998, s. 394.

Ve *Skladbě češtiny* jsou parcelace a předsouvání uvedeny zvlášť, v naší práci však považujeme za vhodné je sloučit, jelikož samostatný větný člen může být jak předsunut do antepozice, tak parcelací odsunut do postpozice.

#### 5.1.1.1 Samostatný větný člen

Tímto termínem rozumíme předsunutí větného členu před větou (za ni jen zřídka). Ve větě, z níž byl vyčleněn, je pak větný člen nahrazen ukazovacím zájmenem a oddělen od zbytku věty čárkou. Samostatným větným členem zdůrazňuje mluvčí nějaký obsahový prvek. Jde o silně citově zabarvený prostředek.<sup>253</sup>

Ve vzorku jsme samostatný větný člen nezaznamenali. V literatuře se uvádí následující příklady: O tom vrahovi, o tom jsem četl v novinách. Do Prahy, tam jezdím nerad. Na vysokou školu, na tu nemá předpoklady.<sup>254</sup>

#### 5.1.1.2 Osamostatněný větný člen<sup>255</sup>

Osamostatněný větný člen vzniká vyjmutím a postavením za větu, přičemž mu kategorie, kterými se na větu váže, zůstávají. Gramaticky patří do předcházející věty, ale výpovědně je samostatný. Stylistická účinnost osamostatněného větného členu je vyvolána napětím, které vzniká násilným vytrhnutím části věty.<sup>256</sup> Tím, že se mluvčí na některé obsahové prvky zaměřuje, jim dává vyniknout. Osamostatněný větný člen může mít i podobu vedlejší věty závislé na základní větě.<sup>257</sup>

#### Příklady:

1. září, str. 1, Úspory podle ministra: Náš pacient, naše jídlo

„Ministr zdravotnictví Svatopluk Němeček (ČSSD) chce do tohoto systému zasáhnout.

**A důkladně.“**

1. září, str. 10, Nezkušena, či nevyzkoušená?

---

<sup>253</sup> Hubáček 1987, s. 162.

<sup>254</sup> Grepl 1998, s. 395.

<sup>255</sup> V případě jmenného osamostatněného větného členu můžeme uvažovat o jeho dynamizujícím potenciálu – viz Bečka 1992, s. 229.

<sup>256</sup> Mistrík 1985, s. 197.

<sup>257</sup> Hubáček 1987, s. 162.

„Politická, jejíž jméno vyvolává od počátku vášně. **Hlavně na východě EU.**“

4. září, str. 7, Ano, ne, ano. Putin diktuje podmínky příměří a kapitulace

„Proto zvedl telefonní sluchátko a zavolal do Kremlu tomu, kdo o dění na východní Ukrajině v těchto dnech rozhoduje. **Ruskému prezidentovi Vladimíru Putinovi.**“

Osamostatněný větný člen se v Mladé frontě DNES vyskytl jedenáctkrát.

### 5.1.2 Partikulizace

„Je dána sémantickým posunem, oslabováním, až zánikem významové (významově-obsahové) stránky hlavních vět. Ty pak nabývají funkcí částic signalizujících především různé druhy komunikačních funkcí výpovědi.“<sup>258</sup> Jelikož mají věty povahu částic, vyjadřují postoj autora k výpovědi.<sup>259</sup>

Partikulizace může nastat i u vedlejších vět. Jde především o lexikálně omezené věty s částicí když indikující neochotný souhlas, až rezignaci.<sup>260</sup>

#### Příklady:

1. září, str. 10, Výběr Tuska, muže do nepohody, je i signálem Moskvě

„Tedy nic snadného.“

9. září, str. 7, Jaké to je být v královské rodině „až ten druhý“

„Jedno je jisté.“

Partikulizaci jsme zaznamenali ve dvou případech.

### 5.1.3 Opakování výrazů

Záměrné opakování se týká vždy jádrových složek. Podle funkce rozlišujeme intenzifikační (zesilovací) a emfaticko-emocionální (zdůrazňovací) opakování. Prvního typu

---

<sup>258</sup> Grepl 1998, s. 403.

<sup>259</sup> Chloupek 1991, s. 129.

<sup>260</sup> Grepl 1998, s. 405.

se využívá k vyjádření velké míry nebo stupňování vlastnosti či děje. Charakteristická je pro něj spojková forma opakování.<sup>261</sup>

V případě emfaticko-emocionálního opakování dochází ke zdůraznění opakovaného výrazu. Základní výpověď i opakovaný výraz mají charakter samostatných výpovědí a je pro ně typická asyndetická forma spojení.<sup>262</sup>

Při analýze nebudeme mezi jednotlivými typy opakování rozlišovat.

### **Příklady:**

18. září, str. 12, Ve Skotsku se podniká skvěle, bojím se jen emocí

„Je mi z té představy **hodně, hodně** smutno,“ říká pro MF DNES Cyril Svozil,...

25. září, str. 14, Blíží se volby. Hokej se hraje na tenkém ledě

„Otázka hokeje je v Pardubicích **ožehavá, mimořádně ožehavá**,“ přitakává i zdejší lídr hnutí ANO Martin Charvát.

30. září, str. 3, Zmatky ve Sněmovně brání vládě přijímat zákony

„Klíčové zákony projednáváte **honem honem** večer.“

Opakování výrazů bylo využito celkem v pěti případech.

## **5.2. Specifické postupy aktuálního členění**

Výpověď dělíme na dvě části – východisko (téma výpovědi) a jádro (réma výpovědi). Mezi nimi jsou přechodové složky. Východisko vyjadřuje to, co je v dané situaci známé a od čeho mluvčí vychází, na co navazuje. Jádrem rozumíme závažnější část výpovědi, sděluje nám skutečnosti vzhledem k situaci a kontextu nové či neznámé. Rozvržení obsahu výpovědi na část východiskovou a jádrovou nazýváme aktuálním členěním výpovědi.<sup>263</sup>

Pořádek slov, při kterém východisko stojí na začátku výpovědi a po něm následuje jádro, označujeme jako objektivní.<sup>264</sup> Je stylisticky bezpříznakový. Při jeho uplatňování se

---

<sup>261</sup> Grepl 1998, s. 407.

<sup>262</sup> Grepl 1998, s. 407.

<sup>263</sup> Grepl 1998, s. 495.

<sup>264</sup> Grepl 1998, s. 497.

jádro předcházející věty mění na východisko věty následující.<sup>265</sup> Příznakovým protějškem subjektivního slovosledu je slovosled subjektivní.

Za příznaková specifika aktuálního členění jsou dále zmíněny: předsouvání východiskových a jádrových komponentů, dodatkové zpřesňování jádrové složky (odpovídá parcelaci) a opakování výrazů.<sup>266</sup> Tyto prostředky máme již vymezeny ve výpovědních modifikacích, proto se jimi v rámci aktuálního členění nebudeme zabývat.

### 5.2.1 Subjektivní slovosled

V případě citově zabarvených projevů se jádro často klade před východisko. Toto postavení je motivované a nepocitujeme jej jako neobratnost. Užití subjektivního slovosledu je příznačné pro mluvenou formu jazyka.<sup>267</sup> Jeho uplatněním vyžaduje autor po čtenáři zvláštní pozornost.<sup>268</sup>

#### Příklady:

2. září, str. 3, Spolupracoval, ale pomohl málo. A to soudu nestačí

„Kdo hrál jakou roli a kam až sahaly kontrakty skupiny padělatelů – to detektivům z Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu pomáhal rozkrýt Gëzim N.“

4. září, str. 2, Prezident chce k soudu. Má to vadu

„Že jeden z nejdůležitějších zákonů země vznikl ve sněmovně velmi překotně, málokdo nepotvrdí.“

9. září, str. 3, Školy selhávají ve výuce o dnešku

„Že naopak mírně klesá spokojenost se školou, psychologa Jiřího Brancíka nepřekvapuje.“

Subjektivní slovosled se ukázal jako nevyužívaný. Nalezli jsme pouhých pět výskytů.

---

<sup>265</sup> Hubáček 1987, s. 166.

<sup>266</sup> Grepl 1998, s. 501-502.

<sup>267</sup> Grepl 1998, s. 499.

<sup>268</sup> Hubáček 1987, s. 167.

### 5.3. Syntaktické figury

Hrabákův přehled syntaktických figur jsme nuceni pro potřeby naší práce mírně modifikovat. Do taxonomie aktualizačních syntaktických prostředků nezahrneme elipsu a zeugma. Elipsa vzniká z důvodu jazykové ekonomizace a nemá aktualizační potenciál. Zeugma hodnotíme jako syntaktický nedostatek, který je způsoben autorovou nedostatečnou kompetencí. Za prostředky aktualizace proto budeme považovat pouze asyndeton, polysyndeton a parentezi.<sup>269</sup>

#### 5.3.1 Asyndeton

Asyndeton je specifickým prostředkem vyjádření vztahu mezi několikanásobnými větnými členy. Asyndetické spojení se vyznačuje vynecháním spojovacích výrazů.

#### Příklady:

17. září, str. 3, Referendum? Rádi bychom, ale...

„Nečitelné, neplatné, nestihli jste, referendum nebude.“

19. září, str. 1, Ostrovní kocovina. Nic už nebude jako dřív

„Mnozí jsou rozčarování, další rozzlobení, někteří pláčou. Druhá půlka země prožívá radost, nadšení, úlevu.“

22. září, str. 3, Voják spíš do akce než do míru

„Výsadkáři, speciální jednotky, vojenské zpravodajství.“

Ve vzorku jsme napočítali 29 asyndetických spojení.

#### 5.3.2 Polysyndeton

Polysyndetické spojení se projevuje nahromaděním spojovacích výrazů.

---

<sup>269</sup> Hrabák 1973, s. 173-175.



Polysyndeton se ve zpravodajských textech neobjevil, proto uvádíme příklad z odborné literatury: „Víš, řekl bych, že bolest a zlo a smrt a nečistota nesahají nehlouběji.“<sup>270</sup>

### 5.3.3 Parenteze

Za parentezi označujeme větu, která přerušuje souvislé sdělení, doplňuje je, zpřesňuje nebo hodnotí. Do základního sdělení je volně vložena, není k němu syntakticky vázána.<sup>271</sup>

Minářová považuje za aktualizační prostředek speciální publicistické vsuvky.<sup>272</sup> Jde o vsuvky, kterými se novinář dovolává svědectví jiných a odkazuje na jiný zdroj informací. Tyto parenteze se buď odvolávají na veřejné mínění (např. jak se říká, jak je obecně známo, jak říká staré české přísloví), nebo se dovolávají svědectví konkrétní osoby či instituce (např. jak řekl/uvědl/připomenul XY). Do publicistických projevů vnášejí bezprostřednost sdělení, naléhavost argumentu, a proto působí jako prostředek aktualizace. Minářová zároveň upozorňuje, že u některých vsuvek pozorujeme jistou ustálenost a stereotypnost (např. jak hlásí tisková kancelář, jak to oznámil našemu zahraničnímu zpravodaji).<sup>273</sup> V naší práci budeme jako aktualizační prostředek považovat ze speciálně publicistických vsuvek pouze parenteze odvolávající se na veřejné mínění. Druhý typ parentezí díky své funkci uvozování citací a parafrází představuje jeden z nejužívanějších prostředků výstavby textů<sup>274</sup> a jeden ze základních způsobů objektivizace sdělení.<sup>275</sup>

#### Příklady:

1. září, str. 2, Volit starostu přímo? Snad v malých obcích

„Starostu by si v takto malých obcích lidé nejen sami volili, ale jedině oni – **a nikoliv zastupitelstvo jako dosud** – by ho také mohli odvolat.“

19. září, str. 2, Voliči mohou rozhodovat, ale ne rozhodnout

---

<sup>270</sup> Karlík a kol. 1997, s. 771.

<sup>271</sup> Hubáček 1987, s. 161.

<sup>272</sup> Shodně i Chloupek 1991, s. 212-213.

<sup>273</sup> Minářová 1996, s. 65.

<sup>274</sup> Jílek 2009, s. 63.

<sup>275</sup> Jílek 2009, s. 61.

„Slib, který si vláda dala už do programového prohlášení – **tedy zavést do ústavního pořádku lidové referendum o „zásadních věcech vnitřní nebo zahraniční politiky“** – se v praxi ukazuje jako obtížně naplnitelný.“

23. září, str. 3, Nezvládnete-li životosprávu a sport do 18 let, tak pak už nikdy

„Člověk by čekal, že předseda České diabetologické společnosti – **když už u nás máme skoro milion diabetiků** – bude ten přísný vědec, který se orientuje jen podle čísel.“

Parentezí jsme napočítali celkem 72.

## 5.4. Řečnické figury

Jejich společným znakem je rozpor mezi gramatickou formou výpovědi a obsahem výpovědi, který je tímto rozporem aktualizován, takže sdělení působí afektivně.<sup>276</sup>

### 5.4.1 Řečnická otázka

Řečnická otázka je tázací věta, která není položena za účelem zjištění odpovědi, neboť ta je již předem dána. Formou otázky se tak sděluje informace, která by se dala vyjádřit větou oznamovací.<sup>277</sup> Dochází ke zdůraznění sdělení.<sup>278</sup>

#### Příklady:

1. září, str. 4, Výjimky a díra v zákoně udržely ve školách učitele bez diplomu

„Lidé, kteří mohou přednášet na filozofické fakultě, studenty vedou na fyzikální olympiády, tak ti by neměli učit?“

4. září, str. 2, ODS dluží státu miliony korun na pojistném

„Ale chápu, že lidi nezajímají detaily, hlavně když je dobrý titulek: Ódéška dluží státu, že jo?“

19. září, str. 7, Chtěli unášet náhodné chodce a pak je zabíjet

---

<sup>276</sup> Hrabák 1973, s. 188.

<sup>277</sup> Hrabák 1973, s. 188.

<sup>278</sup> Hubáček 1987, s. 142.

„Je to dostatečně hrůzné?“

Ve vzorku jsme napočítali 17 případů užití řečnické otázky.

#### 5.4.2 Řečnická odpověď

O řečnické odpovědi mluvíme v případě, že si původce sdělení sám odpovídá na řečnickou otázku, a to neočekávaným způsobem. Tím dochází ke zdůraznění obsahového prvku.<sup>279</sup>

Při analýze nebyla řečnická odpověď zaznamenána. Hubáček uvádí jako příklad část Gottwaldova sdělení: „A chcete vědět, jak my budeme řešit krizi? Nuže, vezte: My vyvlastníme bez náhrady všechny fabriky, banky a doly, zvýšíme mzdy a dáme lidu chléb a práci. My vyvlastníme bez náhrady všechny velkostatky a církevní panství a dáme pracujícím rolníkům půdu...“<sup>280</sup>

#### 5.4.3 Apostrofa

Apostrofa se zakládá na oslovení nepřítomné osoby nebo věci.<sup>281</sup>

##### Příklady:

16. září, str. 2, **Premiére**, zrušte vlastní stranu! Vláda řeší stížnost na ČSSD

20. září, str. 8, **Pane Hollande**, pomozte, vždyť jsme jako v Bejrútu

22. září, str. 11, Církev šetří Popieluszkův zázrak

„**Jerzy**, dnes jsou tvé i mé narozeniny.“

Apostrofa se ve zpravodajství ukázala jako nepříliš využívaná. Nalezli jsme pouhé tři případy oslovení.

---

<sup>279</sup> Hubáček 1987, s. 142.

<sup>280</sup> Hubáček 1987, s. 142.

<sup>281</sup> Hrabák 1973, s. 188.

#### 5.4.4 Apoziopeze

Za apoziopezi označujeme násilně přerušenu nebo nedokončenou výpověď. Přerušit ji může kromě jiného mluvčího i sám autor, který neví, nechce nebo neumí větu dokončit. Přerušeni vnějšími vlivy není v tištěném médiu možné, proto mají všechny zde užitá apoziopeze charakter emocionálně-expresivní.<sup>282</sup> Apoziopeze se uplatňuje především v oblasti hovorové a odborné, méně v publicistické.<sup>283</sup>

#### Příklady:

4. září, str. 4, Je 9:05, nebo 9.05? Jak se neztrapnit při psaní e-mailu

„Každý, kdo píše na počítači nebo posílá e-maily, by měl ovládat i mnoho dalších pravidel – jak správně psát datum, časové údaje, kde použít spojovník, kde pomlčku...“

17. září, str. 3, Referendum? Rádi bychom, ale...

19. září, str. 3, Agent, který vrací kabelku

„Policista se ho začal sám vyptávat, jak moc auto potřebuje k práci a zda vše nechce vyřešit bez bloku...“

Apoziopezi jsme zaznamenali v 26 případech, průměrně se tedy objevila v každém vydání z analyzovaného vzorku.

#### 5.5. Typy vět z hlediska příznakovosti

Neutrální a slohově nepříznačnou ve všech stylových oblastech je pouze věta oznamovací. Za příznačové považujeme věty tázací, žádací a zvolací.<sup>284</sup>

Kromě typů vět zařadíme do této subkapitoly i polovětné konstrukce, konkrétně konstrukci přístavkovou (přívlastkové a infinitivní konstrukce nepovažujeme ve zpravodajství za příznačové a přechodníková polovětná konstrukce bude představena v následující podkapitole věnující se syntaktickým vazbám knižního rázu). Jsme si vědomi, že přiřazení

---

<sup>282</sup> Mistřík 1985, s. 194.

<sup>283</sup> Hubáček 1987, s. 161.

<sup>284</sup> Hubáček 1987, s. 142-143.

apozice k typům vět není zcela korektní, ale vzhledem k nastaveným dílčím kategoriím shledáváme tuto možnost za nejvíce vyhovující.

V této části by bylo možné zařadit do sestavované taxonomie nepravé vedlejší věty. Podle našeho názoru jsou však již natolik schematizované, že na čtenáře nepůsobí, proto je nebudeme považovat za prostředek aktualizace.

### 5.5.1 Věty tázací

Vyjadřují otázku.

#### Příklady:

1. září, str. 1, Nový plán. 37 způsobů, jak zajistit lidem práci

„Hrozí vám ztráta zaměstnání?“

4. září, str. 4, **Je 9:05, nebo 9.05?** Jak se neztrapnit při psaní e-mailu

25. září, str. 2, Výhrůžka s bílým práškem se Zemanovi do rukou dostat nemohla

„Je bílý prášek, který včera přišel poštou na Pražský hrad spolu s výhrůžkou, nebezpečný, nebo neškodný?“

Mezi tázací věty jsme započítávali také řečnické otázky. Naopak jsme nezapočítávali otázky užívané ve zpravodajských rozhovorech, neboť tento žánr otázky přímo vyžaduje a jsou pro něj charakteristické. Celkem jsme napočítali 187 výskytů.

### 5.5.2 Věty žádací

V publicistické oblasti jsou nositeli výzvolné a agitační funkce.<sup>285</sup>

#### Příklady:

15. září, str. 2, **Tuhle stranu nevolte!** Zástupce ombudsmanky se opět neudržel

---

<sup>285</sup> Hubáček 1987, s. 143.

16. září, str. 1, Vojáci ve škole: **Sami to nezkoušejte!**

16. září, str. 2, **Premiére, zrušte vlastní stranu!** Vláda řeší stížnost na ČSSD

V Mladé frontě DNES se věta žadací objevila pouze pětkrát.

### 5.5.3 Věty zvolací

Věty zvolací vyjadřují citový vztah mluvčího k obsahu sdělení.<sup>286</sup>

#### Příklady:

2. září, str. 2, Kvitová, teď CIA. Humlový výlevy už kolegy štvou

„Kdyby se kolega Huml raději vyjadřoval k oblastem, v nichž působí dlouhodobě – zejména dopravě – a ne k zahraniční politice!“

10. září, str. 2, **Utíkej! Unášejí lidi!** Poplach zní jen v hlavě

12. září, str. 1, Jídlo – nejhorší zkušenost z porodnice, píší čtenářky

„Jaký omyl!“

Ve vzorku jsme zaznamenali osm případů užití zvolací věty.

### 5.5.4 Polovětné konstrukce přístavkové

Jejich základem je vždy podstatné jméno. Mají formu volného přístavku a vyjadřují jiným způsobem též obsah jako podstatné jméno, ke kterému patří. Obsah jména, k němuž náleží, podrobněji vysvětlují, shrnují nebo hodnotí.<sup>287</sup>

#### Příklady:

2. září, str. 10, Velký polský úspěch v Bruselu, ale velký problém pro Polsko

---

<sup>286</sup> Hubáček 1987, s. 143.

<sup>287</sup> Hubáček, 1987, s. 153.

„Vedle této sedmapadesátileté političky, **první předsedkyně dolní komory v parlamentu v historii**, se mluví také vicepremiérce Elzbiety Beinkowské.“

25. září, str. 1, Řebíček nabízí Slavii k prodeji, nyní „v balíčku“ se stadionem

„Za Vinet vystupuje advokát Václav Slaviček, ale v pozadí stojí Karel Pražák, **letitý spolupracovník miliardáře Petra Kellnera**, či bývalý vlivný člen ODS Tomáš Hrdlička.“

26. září, str. 11, Blahoslavený, který si v Praze dával svíčkovou

„Dan Brown, **autor románu**, tak využil určité tajemství, které Opus Dei halí a popsal ho jako obdobu tajné policie dělající za církev špinavou práci, včetně vražd a intrik.“

Přístavkové konstrukce byly odhaleny celkem v 157 případech.

## 5.6. Syntaktické vazby knižního rázu

### 5.6.1 Zastaralé genitivní vazby

Řadíme sem např. genitiv záporový a předmětový, u nichž se v dnešní češtině plně prosadil akuzativ. *Příruční mluvnice češtiny* je považuje za jeden z nejčastějších prostředků aktualizace.<sup>288</sup> S tímto tvrzením si dovoluujeme nesouhlasit. Dalšími typy knižních genitivů jsou genitiv srovnávací a genitiv vlastnosti.<sup>289</sup>

Správnost našeho odmítnutí dokazuje analýza. Ve vzorku se nevyskytoval žádný případ zastaralé genitivní vazby. Příkladem genitivu záporového je spojení „nepoznat rodné vsi“, příkladem genitivu předmětového „bránit svých práv“.<sup>290</sup>

### 5.6.2 Polovětné konstrukce přechodníkové

Jsou charakteristické pro písemné komunikáty. V publicistickém stylu se objevují především v projevech druhotně mluvených. Převažuje výskyt přechodníku přítomného nad přechodníkem minulým, budoucí přechodník se objevuje výjimečně jako archaismus.<sup>291</sup>

---

<sup>288</sup> Karlík a kol. 1997, s. 770.

<sup>289</sup> Hubáček 1987, s. 130.

<sup>290</sup> Karlík a kol. 1997, s. 770.

<sup>291</sup> Hubáček 1987, s. 152.

Ani přechodníkové konstrukce jsme v Mladé frontě DNES nezaznamenali. Hubáček jako příklad uvádí větu „Uvolniv vedení ostatních nástrojů ze závislosti na klavíru, stal se Mozart vlastním slohovým zakladatelem komorní hudby s klavírem.“<sup>292</sup>

## 5.7. Členská sounáležitost přívlastku

Shodný adjektivní přívlastek stojí nejčastěji před řídícím substantivem. Toto postavení je neutrální. Za příznakovou formu považujeme přívlastek v postpozici.<sup>293</sup> Příčinou inverzního postavení je snaha o zdůraznění atributu.<sup>294</sup>

U neshodného přívlastku je situace opačná. Neutrální je postavení za substantivem, postavení před substantivem chápeme jako příznakové.<sup>295</sup>

Příznakové postavení atributu se v analyzovaných textech neobjevilo. Odborná literatura uvádí následující příklady: život můj, svět socialistický, matka má.<sup>296</sup>

## 5.8. Dílčí závěr

Srovnáním počtů výskytů aktualizačních prostředků jednotlivých jazykových rovin se zdá, že oblast syntaxe je vůči aktualizaci značně rezistentní. Více než sto výskytů jsme zaznamenali pouze u věty tázací a polovětné konstrukce přístavkové. Věta tázací byla v analyzovaných textech užita ve 187 případech, čímž se stala nejužívanější syntaktickým prostředkem aktualizace. Přístavek se ve vzorku objevil ve 157 případech.

Důvod nízkého výskytu ostatních aktualizačních prostředků je prostý. Komplikují větnou stavbu a ztěžují tak čtení a pochopení sdělení.

V případě větných modifikací měl nejvyšší výskyt osamostatněný větný člen (11), u syntaktických figur to byla parenthese (72) a u figur řečnických apoiopeze (26).

Rozdíl mezi syntaktickou rovinou a zbylými dvěma rovinami je taktéž v užívání knižních prostředků. Zatímco v morfologii šlo o nejčastější formu aktualizace, v syntaxi jsme nezaznamenali ani jeden případ výskytu syntaktických vazeb knižního rázu. Zastaralé syntaktické vazby byly nahrazeny již v dřívější době a dnes je jejich užívání velmi řídké, kdežto knižní tvary slov se běžně užívají ve všech oblastech jazyka (s výjimkou hovorové).

---

<sup>292</sup> Hubáček 1987, s. 152.

<sup>293</sup> Neplatí to v případě, že je shodný atribut součástí víceslovného termínu – viz Hubáček 1987, s. 167.

<sup>294</sup> Hubáček 1987, s. 167.

<sup>295</sup> Hubáček 1987, s. 167.

<sup>296</sup> Hubáček 1987, s. 167.



## 6. Celkový a průměrný výskyt aktualizacích prostředků

V této kapitole přehledně uvádíme výsledky morfologické, lexikální a syntaktické analýzy. U každého prostředku z vytvořených taxonomií je zaznamenán jeho absolutní výskyt ve vybraném vzorku textů i průměrný výskyt v jednom vydání. Průměrný výskyt byl stanoven aritmetickým výpočtem – absolutní výskyt aktualizacího prostředku jsme vydělili počtem vydání za měsíc září (26). Výsledky jsme zaokrouhlovali na celé setiny.

V případě, že jsme ve zpravodajských sděleních opakovaně narazili na stejný výraz, zaznamenali jsme všechny jeho výskyty. Pokud měl analyzovaný prostředek více příznaků a náležel tak více k formám aktualizace, započítali jsme jej do všech příslušných kategorií.

Pro úplnost je třeba dodat, že jsme sledovali přítomnost aktualizacích prostředků i v titulcích. Blíže rozlišovat, zda se prostředek aktualizace objevil v textu či titulku, nepovažujeme v rámci naší práce za nutné.

Při dílčím členění uvádíme počet výskytů jednotlivých subtypů i počet výskytů příslušející nadřazené kategorii, k němuž jsme dospěli jednoduchým součtem.

### 6.1. Morfologická rovina

Tabulka 1 – Tvarotvorné formanty

|                                 | Celkový výskyt | Průměrný výskyt |
|---------------------------------|----------------|-----------------|
| Knižní tvarotvorné formanty     | 538            | 20,7            |
| Substantiva                     | 1              | 0,04            |
| Adjektiva                       | 226            | 8,7             |
| Pronomina                       | 279            | 10,73           |
| Verba                           | 32             | 1,23            |
| Hovorové tvarotvorné formanty   | 1              | 0,04            |
| Substantiva                     | 1              | 0,04            |
| Verba                           | 0              | 0               |
| Nespisovné tvarotvorné formanty | 3              | 0,12            |

Tabulka 2 – Slovotvorné formanty

|                                  | Celkový výskyt | Průměrný výskyt |
|----------------------------------|----------------|-----------------|
| Předpony s expresivním příznakem | 2              | 0,08            |
| Přípony s expresivním příznakem  | 79             | 3,04            |
| Duplikace formantu               | 0              | 0               |

Tabulka 3 – Varianty prostředků vyjadřujících mluvnické kategorie

|                    | Celkový výskyt | Průměrný výskyt |
|--------------------|----------------|-----------------|
| Kategorie jmenné   | 0              | 0               |
| Kategorie slovesné | 0              | 0               |

Tabulka 4 – Sémantická morfologie

|            | Celkový výskyt | Průměrný výskyt |
|------------|----------------|-----------------|
| Partikule  | 223            | 8,58            |
| Interjekce | 1              | 0,04            |

## 6.2. Lexikální rovina

Tabulka 5 – Vrstva slov podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka

|                      | Celkový výskyt | Průměrný výskyt |
|----------------------|----------------|-----------------|
| Rozdíly geografické  | 27             | 1,04            |
| Slova obecné češtiny | 25             | 0,96            |
| Regionalismy         | 2              | 0,08            |
| Dialektismy          | 0              | 0               |
| Rozdíly sociální     | 7              | 0,27            |
| Slang                | 7              | 0,27            |
| Argot                | 0              | 0               |

Tabulka 6 – Vrstvy slov podle slohových příznaků

|                | Celkový výskyt | Průměrný výskyt |
|----------------|----------------|-----------------|
| Slova hovorová | 162            | 6,23            |
| Slova knižní   | 93             | 3,58            |
| Poetismy       | 0              | 0               |
| Publicismy     | 120            | 4,62            |

Tabulka 7 – Vrstvy slov podle časových příznaků

|                        | Celkový výskyt | Průměrný výskyt |
|------------------------|----------------|-----------------|
| Slova zastaralá        | 1              | 0,04            |
| Archaismy              | 1              | 0,04            |
| Historismy             | 0              | 0               |
| Slova nová, neologismy | 41             | 1,58            |

Tabulka 8 – Vrstva slov expresivních

|                            | Celkový výskyt | Průměrný výskyt |
|----------------------------|----------------|-----------------|
| Expresivita inherentní     | 76             | 2,92            |
| Hlásková expresivita       | 0              | 0               |
| Lexikálně sémantická expr. | 76             | 2,91            |
| Expresivita adherentní     | 41             | 1,58            |
| Expresivita kontextová     | 0              | 0               |

Tabulka 9 – Vrstva slov cizích

|                | Celkový výskyt | Průměrný výskyt |
|----------------|----------------|-----------------|
| Slova citátová | 47             | 1,81            |

Tabulka 10 – Obrazná pojmenování

|            | Celkový výskyt | Průměrný výskyt |
|------------|----------------|-----------------|
| Metafora   | 1281           | 49,27           |
| Přirovnání | 34             | 1,31            |
| Metonymie  | 94             | 3,62            |
| Synekdocha | 92             | 3,54            |

Tabulka 11 – Pojmenování frazeologická a idiomatická

|                       | Celkový výskyt | Průměrný výskyt |
|-----------------------|----------------|-----------------|
| Nevětné frazeologismy | 209            | 8,04            |
| Přechodový typ        | 0              | 0               |
| Větné frazeologismy   | 9              | 0,35            |
| Idiomy                | 1              | 0,04            |

### 6.3. Syntaktická rovina

Tabulka 12 – Výpovědní modifikace

|                          | Celkový výskyt | Průměrný výskyt |
|--------------------------|----------------|-----------------|
| Parcelace a předsouvání  | 11             | 0,42            |
| Samostatný větný člen    | 0              | 0               |
| Osamostatněný větný člen | 11             | 0,42            |
| Partikulizace            | 2              | 0,08            |
| Opakování výrazů         | 5              | 0,19            |

Tabulka 13 – Specifické postupy aktuálního členění

|                       | Celkový výskyt | Průměrný výskyt |
|-----------------------|----------------|-----------------|
| Subjektivní slovosled | 5              | 0,19            |

Tabulka 14 – Syntaktické figury

|              | Celkový výskyt | Průměrný výskyt |
|--------------|----------------|-----------------|
| Asyndeton    | 29             | 1,16            |
| Polysyndeton | 0              | 0               |
| Parenteze    | 72             | 2,77            |

Tabulka 15 – Řečnické figury

|                  | Celkový výskyt | Průměrný výskyt |
|------------------|----------------|-----------------|
| Řečnická otázka  | 17             | 0,65            |
| Řečnická odpověď | 0              | 0               |
| Apostrofa        | 3              | 0,12            |
| Apoziopeze       | 26             | 1               |

Tabulka 16 – Typy vět z hlediska příznakovosti

|                                  | Celkový výskyt | Průměrný výskyt |
|----------------------------------|----------------|-----------------|
| Věty tázací                      | 187            | 7,19            |
| Věty žádací                      | 5              | 0,19            |
| Věty zvolací                     | 8              | 0,31            |
| Polovětné konstrukce přístavkové | 157            | 6,04            |

Tabulka 17 – Syntaktické vazby knižního rázu

|                                    | Celkový výskyt | Průměrný výskyt |
|------------------------------------|----------------|-----------------|
| Zastaralé genitivní vazby          | 0              | 0               |
| Polovětné konstrukce přechodníkové | 0              | 0               |

Tabulka 18 – Členská sounáležitost přívlastku

|                                  | Celkový výskyt | Průměrný výskyt |
|----------------------------------|----------------|-----------------|
| Členská sounáležitost přívlastku | 0              | 0               |

## Závěr

Předkládaná bakalářská práce si kladla dva cíle. Prvním bylo sestavení taxonomií aktualizačních prostředků v morfologické, lexikální a syntaktické rovině. Na základě rešerše v odborné literatuře a následné kompilace byl vystavěn teoretický rámec práce, čímž došlo k naplnění prvního cíle.

Vytvořené taxonomie byly následně aplikovány při morfologické, lexikální a syntaktické analýze zvoleného vzorku textů, tedy všech zpravodajských textů celostátní části deníku Mladá fronta DNES vydaných během měsíce září. Výsledky, které praktická analýza přinesla, představují naplnění druhého cíle, jímž bylo zjistit, které aktualizační prostředky jednotlivých rovin se ve vzorku vyskytují a stanovit jejich četnost.

Při identifikaci jednotlivých aktualizačních prostředků jsme pracovali se slovníky a jazykovými korpusy. V několika případech bylo nutné stanovit si vlastní identifikační kritéria, neboť odborná literatura buď jednoznačná řešení nenabízí, nebo byla tato řešení pro naplnění cílů práce nevhodná.

V morfologické rovině se ukázaly být nejužívanějším prostředkem s aktualizačním potenciálem knižní tvary zájmen. Jejich častý výskyt je zapříčiněn zejména dvěma faktory: snahou vyhnout se nadužívání zájmena který a snahou zvýšit celkovou úroveň textu. Vysoký počet výskytů jsme zaznamenali i u partikulí a jmenných tvarů adjektiv. Důvodem užívání jmenných adjektiv je jejich silně spisovný ráz, který přispívá k intelektualizaci textu. Částice novináři uplatňují především pro zdůraznění sdělení jako celku nebo zdůraznění některé z jeho částí. V případě částice však bychom mohli dokonce mluvit o nadužívání.

Poměr výskytů knižních a hovorových tvarů (538:1) nám ukazuje, na kterou stranu se tvarosloví ve zpravodajství kloní. Zcela jednoznačně tíhne ke spisovnému jazyku a k intelektualizaci sdělení, nikoli k jazyku hovorovému a k tendenci po demokratizaci jazyka.

V rovině lexikální je situace opačná. Hovorová slova svým výskytem převyšují knižní výrazy. Tendence po demokratizaci je tedy v rámci lexikologie výraznější než tendence k intelektualizaci. Knižní výrazy mají kromě schopnosti intelektualizovat text i potenciál zvýšit jeho exkluzivitu.

Za nejčastěji užívané lexikální aktualizační prostředky jsme pomocí analýzy stanovili obrazná pojmenování, konkrétně metafory. Pod metaforická pojmenování jsme započítávali kromě metafor i kvazipersonifikace, které zpravodajství velmi často užívá z důvodu jednoduchosti a ekonomičnosti (např. místo vypisování celého jména soudce, které je navíc

v krátkých zprávách nedůležité, stačí napsat „soud vynesl rozsudek“). Díky tomu se metafora stala nejužívanějším aktualizačním prostředkem vůbec. Celkem jsme v Mladé frontě DNES zaznamenali 1281 výskytů. Jedno vydání tedy průměrně obsahuje asi 50 metafor či kvazipersonifikací.

Vysokou frekvencí užití se dále vyznačují nevětné frazeologismy. Toto zjištění není překvapující, neboť frazémy taktéž patří pod obrazná pojmenování a často se užívají i v běžné komunikaci.

Naopak nulový výskyt měli ve zkoumaném vzorku textů nespisovné regionalismy, dialektismy, argotismy, poetismy a historismy. Důvodem jejich absence je kromě stylového příznaku i fakt, že jejich význam není všeobecně známý a mnozí čtenáři by těmto výrazům neporozuměli.

Celkově hodnotíme lexikální rovinu jako nejprůhodnější pro aktualizaci sdělení. Obsahuje nejvíce prostředků s aktualizačním potenciálem a zkoumané prostředky zároveň vykazují nejvyšší výskyty.

Syntaktická rovina se oproti druhým dvěma zkoumaným jazykovým rovinám vyznačuje nízkým výskytem aktualizačních prostředků. Za nejčastější formu aktualizace jsme pomocí analýzy stanovili použití věty tázací. Ta se ve vzorku objevila v 187 případech. Hranici sta výskytů překročila ještě polovětná konstrukce přístavková. Ve zkoumaných textech jsme ji zaznamenali v 157 případech.

Zbylé syntaktické prostředky s aktualizačním potenciálem se vyjma parenteze drželi pod hranicí třiceti výskytů. Za příčinu jejich nízkého uplatňování považujeme následující důvody: komplikace větné stavby a následné ztížení percepce sdělení čtenářem, výrazná subjektivita (např. v případě subjektivního slovosledu a zvolacích vět) a obecně nízká užívanost (zejména u syntaktických vazeb knižního rázu).

## Seznam zkratek

|      |                                   |
|------|-----------------------------------|
| PSJČ | Příruční slovník jazyka českého   |
| SNČ  | Slovník nespisovné češtiny        |
| SSČ  | Slovník spisovné češtiny          |
| SSJČ | Slovník spisovného jazyka českého |



## Seznam zdrojů a literatury

BARTOŠEK, Jaroslav. Jazyk žurnalistiky. In: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1997. 292 s. ISBN 80-200-0617-6.

BARTOŠEK, Jaroslav. *Tlak profese – specifický faktor ovlivňující jazyk žurnalistiky* [online]. Naše řeč, 2002, roč. 85, č. 2. [cit. 15. 9. 2014]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7673>

BARTOŠEK, Jaroslav. *Základy žurnalistiky*. Vyd. 1. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2002. 109 s. Učební texty vysokých škol. ISBN 80-7318-059-6.

BEČKA, Josef Václav. *Česká stylistika*. 1. vyd. Praha: Academia, 1992. 467 s. ISBN 80-200-0020-8.

BEČKA, Josef Václav. *Přídavné jméno jmenné v nové češtině* [online]. Naše řeč, 1945, roč. 29, č. 5-6. [cit. 27. 11. 2014]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3893>

ČECHOVÁ, Marie a kol. *Čeština - řeč a jazyk*. 2., přeprac. vyd. Praha: ISV, 2000. 407 s. Jazykověda. ISBN 80-85866-57-9.

ČECHOVÁ, Marie a kol. *Současná česká stylistika*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003. 342 s. Jazykověda. ISBN 80-86642-00-3.

ČECHOVÁ, Marie, a kol. *Současná stylistika*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 381 s. ISBN 978-80-7106-961-4.

ČERMÁK, František, HRONEK, Jiří a MACHAČ, Jaroslav. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 2, Výrazy neslovesné*. 2., přeprac. a dopl. vyd., V nakl. Leda vyd. 1. Praha: Leda, 2009. 547 s. ISBN 978-80-7335-217-2.

ČERMÁK, František, HRONEK, Jiří a MACHAČ, Jaroslav. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 3, Výrazy slovesné*. 2., přeprac. a dopl. vyd., V nakl. Leda vyd. 1. Praha: Leda, 2009. 1247 s. ISBN 978-80-7335-218-9.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011. 380 s. ISBN 978-80-246-1946-0.

ČERMÁK, František. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 4, Výrazy větné*. 1. vyd. Praha: Leda, 2009. 1267 s. ISBN 978-80-7335-219-6.

Český národní korpus - SYN2010. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>

Český národní korpus - SYN2013PUB. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2013. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>

*Databáze heslářů* [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupné z: [lexiko.ujc.cas.cz/heslare/index.php](http://lexiko.ujc.cas.cz/heslare/index.php)

FILIPEC, Josef a ČERMÁK, František. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985. 284 s.

GREPL, Miroslav. *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998. 503 s. Velká řada. ISBN 80-7198-281-4.

HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě: učebnice pro vys. školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 1980. 192, [1] s. Učebnice pro vys. školy.

HAVRÁNEK, Bohuslav. Úkoly spisovného jazyka a jazyková kultura. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: Melantrich, 1932. 257 - [17] s. Výhledy; Sv. 14.

HLAVSA, Zdeněk. *K obraznému vyjadřování v našich novinách* [online]. Naše řeč, 1964, roč. 47, č. 4. [cit. 16. 11. 2014]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=5069>

HRABÁK, Josef. *Poetika*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1973. 332 s.

HRBÁČEK, JOSEF. *Citátové výrazy a jiné periferní lexikální prvky cizího původu v slovní zásobě češtiny* [online]. Slovo a slovesnost, 1971, roč. 32, č. 1. [cit. 19. 11. 2014]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2061>

HUBÁČEK, Jaroslav. *Malý slovník českých slangů*. Vyd. 1. Ostrava, 1988.

HUBÁČEK, Josef. *Učebnice stylistiky: Vysokošk. učebnice pro posl. pedagog. fakult, stud. učitelství v 1.-4. roč. zákl. školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 1987. 219 s. Učebnice pro vys. školy.

HUGO, Jan, ed. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. Praha: Maxdorf, 2006. 413 s. ISBN 80-7345-086-0.

CHLOUPEK, Jan aj. *Stylistika češtiny: nár. vysokošk. učebnice pro stud. filoz. a pedag. fakult studijních oborů Český jazyk a literatura a Filologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1991. 294 s. Učebnice pro vysoké školy. ISBN 80-04-23302-3.

*Internetová jazyková příručka* [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupné z: [prirucka.ujc.cas.cz](http://prirucka.ujc.cas.cz)

JÍLEK, Viktor. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty: studijní text pro distanční studium*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. 125 s. Studijní texty pro distanční studium. ISBN 80-244-1246-2.

JÍLEK, Viktor. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 120 s. Učebnice. ISBN 978-80-244-2218-3.

KARLÍK, Petr a kol. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. 799 s. ISBN 978-80-7106-624-8.

KARLÍK, Petr, ed. et al. *Příruční mluvnice češtiny; editor*. Vyd. 2., opr, 1. dotisk. Praha: Lidové noviny, 1997. 799 s. ISBN 80-7106-134-4.

KRČMOVÁ, Marie. Příznakovost a její specifika v morfologii. In: *Život s morfémy: sborník studií na počest Zdenky Rusínové*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 197 s. ISBN 80-210-3373-8.

KŘÍSTEK, Michal. *Pojetí stylové příznakovosti v současné české stylistice* [online]. [cit. 10. 11. 2014]. Dostupné z: [www.phil.muni.cz/linguistica/art/kristek/kri-003.pdf](http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/kristek/kri-003.pdf)

MARTINCOVÁ, Olga a kol. *Nová slova v češtině 2: slovník neologizmů*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004. 568 s. ISBN 80-200-1168-4.

MINÁŘOVÁ, Eva. *Základy stylistiky češtiny*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. 82 s. ISBN 80-210-1436-9.

MISTRÍK, Jozef. *Štylistika: vysokošk. učeb. pre filoz. a ped. fak. vys. šk. a pre Div. fak. VŠMU*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1985. 582 s.

OSVALDOVÁ, Barbora a kol. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. 3., rozš. vyd. Praha: Libri, 2007. 263 s. ISBN 978-80-7277-266-7.

OSVALDOVÁ, Barbora a kol. *Zpravodajství v médiích*. 2., upr. vyd. Praha: Karolinum, 2011. 144 s. ISBN 978-80-246-1899-9.

RUSS-MOHL, Stephan. *Žurnalistika: komplexní průvodce praktickou žurnalistikou*. 1. vyd. Praha: Grada, 2005. 292 s., [22] s. barev. obr. příl. ISBN 80-247-0158-8.

SRPOVÁ, Hana. *K aktualizaci a automatizaci v současné psané publicistice*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1998. 168 s. Spisy Filozofické fakulty Ostravské univerzity; č. 110. 1998. ISBN 80-7042-490-7.

VESELKOVÁ, Jarmila a kol. *Mluvnice češtiny. 2, Tvarosloví*. 1. vyd. Praha: Academia, 1986. 536 s.

## Seznam tabulek

Tabulka 1 – Tvarotvorné formanty

Tabulka 2 – Slovotvorné formanty

Tabulka 3 – Varianty prostředků vyjadřujících mluvnické kategorie

Tabulka 4 – Sémantická morfologie

Tabulka 5 – Vrstva slov podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka

Tabulka 6 – Vrstvy slov podle slohových příznaků

Tabulka 7 – Vrstvy slov podle časových příznaků

Tabulka 8 – Vrstva slov expresivních

Tabulka 9 – Vrstva slov cizích

Tabulka 10 – Obrazná pojmenování

Tabulka 11 – Pojmenování frazeologická a idiomatická

Tabulka 12 – Výpovědní modifikace

Tabulka 13 – Specifické postupy aktuálního členění

Tabulka 14 – Syntaktické figury

Tabulka 15 – Řečnické figury

Tabulka 16 – Typy vět z hlediska příznakovosti

Tabulka 17 – Syntaktické vazby knižního rázu

Tabulka 18 – Členská sounáležitost přívlastku